

**T
O
M
L
A
N
O
Y
E**

**FORT
EUROPA**

**HOOGLIED VAN
VERSPLINTERING**

Fort Europa

Hooglied van versplintering

Tom Lanoye

De arena is een niet nader genoemd station,
ergens in de binnenlanden van het versleten continent, rond 2020.

De deelnemers zijn een niet gedefinieerd aantal reizigers zonder naam maar
met bagage, die het midden houden tussen toeristen bij hun afreis,
vluchtelingen bij hun afscheid en gevangenen bij hun wegvoering.
Ze zijn op het eerste gezicht niet te onderscheiden van de toevallige passanten.

Inhoud:

Proloog:

De Nieuwe Mens

Hoofdstuk I:

***Brave little Belgium /
La petite Belgique***

Hoofdstuk II:

Wat ik zal missen (1)
- de kathedralen

Hoofdstuk III:

De wandelende jood op transport
of: 'Zo werden wij allen chassieden'

Hoofdstuk IV:

Wat ik zal missen (2)
- Schopenhauer

Hoofdstuk V:

De stamcelbiologe in transit

Hoofdstuk VI:

Oh, wat haat ik toch de Russen

Hoofdstuk VII:

De ondernemer capituleert

Hoofdstuk VIII:

Wat ik zal missen (3)
- parmaham

Hoofdstuk IX:

De drie gratiën zingen
Wat is een vrouw?
Het weer op te bouwen meisje
De stervenskunstenares
De gemankeerde moeder

Proloog: De nieuwe mens

Ziedaar! Een stamcelbiologe. Ze kijkt rond, speurend naar lotgenoten, en ze vindt er geen.

Correctie. Ze ziet niets dan lotgenoten. En ze spreekt, desondanks.

De Nieuwe Mens is op komst. Horen jullie me?

De Nieuwe Mens is op komst! De Nieuwe Mens is aristocraat zonder de kwalen van de aristocratie.

De Nieuwe Mens leeft lang genoeg om echte kennis te verwerven.

De Nieuwe Mens zal niets vergeten.

De Nieuwe Mens kent geen ziektes die hij zelf niet kan creëren of corrigeren.

De Nieuwe Mens is nederig omdat hij weet waar hij vandaan komt.

De Nieuwe Mens is nog niet voor vandaag.

De Nieuwe Mens is begrijpend want hij maakt meer mee.

De Nieuwe Mens is tegelijk moeder, dochter, echtgenote, minnares, kleinkind en grootmoeder.

Tegelijk vader, zoon, echtgenoot, minnaar, kleinkind en grootvader.

De Nieuwe Mens zal de tijd hebben om ál zijn talenten te exploreren.

De Nieuwe Mens zal de tijd hebben om te genieten van alle anderen die ál hun talenten exploreren.

De Nieuwe Mens zal in bescheidenheid en bewondering kijken naar de Oude Mens, en wat die niet allemaal heeft verwezenlijkt in slechts een fractie van zijn leven.

De Nieuwe Mens is een volmaakte Europeaan.

De Nieuwe Mens is Europa op zijn best.

De Nieuwe Mens bevrijdt zichzelf.

De Nieuwe Mens is de enige mens.

De Nieuwe Mens is onvermijdelijk.

De Nieuwe Mens is nuchter.

De Nieuwe Mens is nuttig.

De Nieuwe Mens is nodig.

De Nieuwe Mens is op komst.

Hoofdstuk I

Brave little Belgium / La petite Belgique

We waren neutraal maar we zijn bedrogen. We hadden verdragen, we hadden officiële perkamenten pacten met rode zegels in lak, de vrede lag vast. Maar we zijn verkracht, we zijn onder de voet gelopen en bedrogen door de Firma Bloeddorst en Verraad, door een heel continent dat zich bewapende om ons heen, tot de tanden, de Duitsers, de Fransen, de Italianen, de Russen, de Engelsen, wie niet? Maar wij waren veilig, zeiden ze, wij hadden niets te vrezen. De een zou ons nooit aanvallen, de ander zou ons verdedigen. Ze hebben ons allebei bedrogen. Het was 1914. Het jaar van het Bedrog. Het jaar van de Verkrachting. Er viel één schot in Sarajevo, één lucifer in het kruitmagazijn, en ze denderden over ons heen, de grote mogendheden zoals ze zich noemden, de pretentieuze oplichters, de bullebakken voor wie we nog op onze knieën zouden moeten zitten ook. Zij hebben ons gemaakt, in 1830, zij hebben ons uit het niets bedacht. Een nieuw land, een nieuwe toekomst, een nieuwe kans! De nieuwe Europeeër, in het leven geroepen door de internationale bedriegers om ons heen! Een onooglijke buffer, het minuscule stootkussen van de vrede, la petite Belgique, daar lachten ze mee, brave little Belgium. Dat donkere duistere hart van Europa. We waren hun hart, en ze lachten met ons. Ze scheten op ons. Al eeuwen zijn wij hun favoriete slagveld, hun dweil, altijd al zijn ze hun bloedvetes komen uitvechten op onze turf, hun stammenoorlogen, hun strontvendetta's. En nu hadden we eens officiële verdragen en pacten. Toch kwamen ze weer. Ze kwamen als lemmingen die zich in de afgrond stortten. Goed opgeleide gezonde lemmingen in uniform, stervensbereid. Dat is de Europeaan zoals wij hem kennen, al eeuwen, en de afgrond, dat zijn wij. Wij zijn de afgrond.

Opnieuw kwamen ze sterven, en wij erbij. Er is geen volk of nationaliteit die zijn darmen niet is komen vergooien, zijn bloed niet is komen vergieten op het altaar van onze polders, de offersteen van onze Ardennen. Ons brood smaakt al eeuwen naar het bloed van Europa. De bloem van iedere natie is bij ons geplet en uitgeperst als mosterdzaad en kakkerlakken. Maar dit keer waren we veilig, zeiden ze. Wij hadden de vrede op papier. Verdragen hadden we! Pacten met wijwater getekend!

Maar we hadden ook forten. We zijn wel Belgen maar we zijn niet gek. Laat ze maar lachen. Wij kennen ons noodlot. We kennen onze roeping. We hadden de eeuwige vrede op papier en de neutraliteit op afbetaling maar we hadden ook forten. De best versterkte forten van de wereld. We zijn niet gek. In Luik, in Antwerpen, rond Brussel, rond al onze belangrijkste steden. Laat ze maar lachen, we zijn niet gek.

Bedrogen ja, dat zijn we. Al hadden we stervormige forten, met beton van meters dik, met schietgaten naar alle windrichtingen, de beste forten van de wereld. Een land dat zich verdedigt gaat niet ten onder. Dat zei onze koning.

Toen waren ze er al, de goed geklede lemmingen. Ze liepen over onze forten heen zoals de stier over de molshoop stormt. We hadden net zo goed geen forten kunnen bouwen. We hadden de vrede op papier maar de Duitser, met al zijn cultuur, met zijn romantici en zijn Goethe, die Duitser zei: 'Wat is de waarde van een vod papier?' Hij had het zelf getekend maar hij stormde onze grenzen over. 'Neutraliteit is in tegenstrijd met het wezen van de staat zelf,' dat zeiden ze. 'Een neutrale staat is geen staat! Dus kunnen we net zo goed over dat stuk grond lopen, naar Frankrijk toe.' Dat zeiden ze. 'Er hebben nooit universele mensen rechten bestaan. En die zullen er in Europa ook nooit komen.' Dát zeiden ze. Leer ons de Europeeër kennen. 'Universele mensenrechten? Niemals!' Zo stormden ze onze neutrale grenzen over — de ulanen, de tweedekkers, de zeppelins, de allernieuwste oorlogsmachines, nooit gezien.

Het was de moderne tijd die binnenstormde en die ons verkrachtte, op spoorlijnen die we zelf hadden gebouwd. De belegeringskanonnen in Luik waren zo kolossaal dat ze door zesendertig paarden en in twee delen door de straat werden getrokken. De inslag van hun granaten deed brokstukken van onze forten de lucht in spuiten, driehonderd meter hoog. Daar gingen ze, onze stervormige forten. Het was de nieuwe tijd. Zeppelins bombardeerden Antwerpen en Brussel, en later Londen. Dat had nog niemand ooit gezien. Opeens hing dat daar, geluidloos, massief, overweldigend. Een zeppelin. Onbereikbaar voor het gewone geweer. Het regende bommen, niet op soldaten maar op burgers, op kinderen. De willekeur van de dood werd geboren, de mechanische dood, de dood met de mitrailleur, de dood met het gas, de moderne dood zag het licht. Tweedekkers bombardeerden Venetië. Voor het eerst in duizenden jaren waren zelfs de Venetianen weerloos, die godenkinderen van weleer in hun veilige labyrint van modder en laag water. Ze waren niets meer, hun vleugels waren geknipt, ze werden gebombardeerd. Het was de nieuwe tijd.

Bij ons marcheerden ze de grens over, over de hele lengte leek het wel, vijf uur lang, in gelijkmatige pas. Over onze ruwe kasseiwegen, met gestrekte knie om de beurt een been vooruit gooiend, in één glijdende beweging, als een schaatsers dat doet, opdat het ijzer onder aan de tip van hun voeten zou weerklinken. Tienduizenden gezonde jonge mannen, lemmingen in uniform, allemaal gelijktijdig. Ka-báng. Vijf uur lang. De Duitse romantiek in actie. De teen van de ene voet leek te struikelen over de hiel van de andere, ka-báng, daarna stampten ze in dezelfde

cadans hun ijzeren hielen neer, op onze kassei. Kabáng. Kilometers verderop hoorde je nog die dubbele dreun. Op, neer. Op, neer. De nieuwe tijd marcheerde binnen. Als hun colonne ook maar even stopte, vielen de manschappen om als waren ze met een moker onderuit geslagen. Ze vielen in de berm van onze wegen in slaap. Maar één fluitsignaal slechts, en: op, neer. Op, neer. Zo marcheerden ze onze dorpen en steden binnen, ze plunderden onze winkels, ze staken de huizen in brand van wie ze dachten dat naar hen schoot.

Ze waren als de dood voor sluipschutters, de francstireurs, ze waren verrast dat we niet stonden te juichen, ze schoten onze priesters uit voorzorg neer, ze voerden onze nonnen weg, onze geestelijken waren de duivels die hun opmars vertraagden, wij waren katholieke barbaren die niet begrepen dat de moderne tijd zijn intrede deed, ze kozen als represaille willekeurige dorpelingen uit en schoten ze neer tegen een muur, dat was nieuw, dat had de wereld zo nog nooit gezien. Ze waren alleen maar op doorreis, zeiden ze. Dat was hun definitie van neutraliteit.

We moesten hen alleen maar laten passeren – en nu waren er lafaards die op hen schoten. Op, neer. Op, neer.

Ze kregen vertraging, de Fransen hergroepeerden zich al bij de Somme. Ze zochten vergelding, de zonen van de Duitse romantiek. Ze schoten na de nonnen ook kinderen neer. Het was de nieuwe tijd. Ze brandden ons koren op de velden af, ze staken onze schuren in brand met het vee er nog in. Ze gooiden brandbommen ter grootte van een voetbal onze ramen in, ze deporteerden onze burgemeesters, onze archieven stonden in lichterlaaie. Ze maakten mekaar bang, die gezonde lemmingen in uniform, ze schreven naar hun ouders dat onze minderjarige meisjes hun makkers de ogen uitstaken in hun slaap, hun gruwelen schreven ze toe aan ons, het was de nieuwe tijd. Er deed een verhaal de ronde dat een non was betrapt met een mand, niet vol eieren maar vol oogballen. Duitse oogballen, oogballen van de zonen van Schiller en Goethe, en omdat wij een volk zijn dat van duiven houdt, zagen de lemmingen gevleugelde spoken en overall verraad en verklikking van hun opmars. Ze kregen vertraging! Onze forten boden weerstand! Soms wel twee dagen. Dat was de nieuwe tijd. Dat was niet voorzien. Dat was verraad.

Zo marcheerden de lemmingen – op, neer, op, neer – steeds dieper en steeds meer in paniek ons land in. Zo marcheerden ze Brussel binnen, dat duurde een volledige dag. De dubbele dreun maakte zuigelingen ziek en bejaarden krankzinnig. Het was de nieuwe tijd. Zo marcheerden ze, uitgeput, waanzinnig van angst, ook Leuven binnen, de gezonde lemmingen met de holle ogen, en omdat er eentje dacht dat hij werd beschoten, begon hij ook te schieten. In het wilde weg. Zo schoten de lemmingen opeens op mekaar. Het was de nieuwe tijd. Ze kwamen onze straten binnenmarcheren en ze begonnen te schieten op mekaar.

Ze zeiden dat wij het waren, opgestoot door onze barbaarse paters, onze achterlijke nonnen, en ze knoopten er een paar dozijn op, zomaar op straat, ze schoten op al wat bewoog, ze sloegen de burgemeester de hersens in met de kolf van hun geweer, molesteerden zijn gezin en staken de middeleeuwse stadsarchieven in brand. Daarna straftten de zonen van Goethe en Schiller Leuven helemaal af – zij, de spruiten van de positieve wetenschap. Ze keerden zich tegen de oudste universiteitsbibliotheek van Europa, met haar wiegendrukken, haar middeleeuwse miniaturen, haar collectie bijbels en haar rollen perkament. Ze gooiden brandbommen in de leeszaal en de kelders. Ze schoten op zicht vluchtende burgers neer, en honden en duiven, ze schoten heel de nacht. Ze staken kerken en kapellen in brand. In de kelders verkoolden de vluchtelingen terwijl kilometers in de ronde de zwarte snippers verbrand perkament en eeuwenoud papier rondfladderden in de hemel, gedragen door de zomerluchten en de hitte van de brand. In een straal van kilometers raakten de velden bedolven onder een laagje zwarte sneeuw. Het was de nieuwe tijd. Door ons te straffen liepen ze nog meer vertraging op, vertraging die volgens hun krijgswetenschappers niet kon bestaan. Vertraging was een anomalie van de nieuwe rede, van het technische vernuft en de nieuwe wetenschap.

Vertraging was onmogelijk.

Toch kwamen de lemmingen te laat om de Fransen bij de Somme te verrassen en liepen ze zich vast in het slijk van onze polders, in ons lage water, niet dat van Venetië maar van Vlaanderen, onze modder, onze blubber, die sterker bleek dan het metersdikke beton van onze forten. Onze bagger, die de nieuwe tijd en de ijzeren laarzen deed verstikken, die treinen deed ontsporen en affuiten onderuit liet glijden, die de mechaniek van mitrailleurs ontregelde, die de gezonde lemmingen deed versmachten in de worging van haar greep, onze modder, onze blubber die de lemmingen dwong te gaan liggen, krachteloos op hun zij, luisterend naar het zuigen van de nieuwe tijd, wachtend op gas en op het genadeschot van de Engelsman, die dan toch kwam aangezet van de andere kant, tienduizenden, honderdduizenden lemmingen van het Gemenebest, in een lichtjes ander uniform maar in dezelfde modder, onze modder, in hetzelfde gas, onder dezelfde projectielen, het vuur van dezelfde vlammenwerpers en kartetsen, en het Grote Sterven kon in onze contreien opnieuw beginnen, vier jaar lang, in onze velden, onze plassen, in de wrede nevels van onze ochtenden.

Dat was de nieuwe tijd: er bleef geen boom overeind en geen steen op de andere. De jeugd van Europa, trillend van angst en op zijn zij, weerloos, de poten bijeengebonden, de fine fleur, werd op het altaar van onze polders de keel overgesneden, het hart uit de borstkas gekerfd, het gezicht door schrapnels uiteengereten, en de darmen aangevreten door de enige eeuwig Continentale overlever – onze rat. Onze muskusrat, ons baggerbeest, dat de nieuwe tijden heeft zien komen en zien gaan, en die de enige is die blijft, de enige die wacht en zijn poten likt, de enige die blijft.

De enige die altijd blijft.

Altijd, altijd blijft.

(kerkklokken beginnen oorverdovend te luiden)

Hoofdstuk II: Wat ik zal missen (1) - de kathedralen

Ja! Hemeltjelijef! Natuurlijk!

(kerkklokken blijven oorverdovend luiden)

Wat?

Die ga ik nog het meest missen! Oh god in de hemel! Hè?

Wat scheelt er?

De kathedralen. De kathedralen!

Hè?

Wat is daarmee?

Die ga ik het meest missen!

Wat? Wie?

De kathedralen! Onze machtige, krachtige kathedralen! Wat is daarmee?

(het klokgelui valt eindelijk stil)

Ik ga ze zo missen.

Hè?

Onze kathedralen! Die ga ik nog het meest missen... Oh.

In je bed liggen? Op zondagmorgen? Lekker onder de wol, uit Kasjmir of zo? Een hoofdkussen vol dons, uit een of ander noordelijk fjord? Lakens van zijde uit het Allerverste Oosten? Je ligt te wachten, te wachten... Waar blijven ze? En dan opeens, toch nog onverwacht, beginnen ze te luiden, te luiden...? Je bent blij dat je neerligt, zo overweldigend kunnen onze kathedralen luiden. Heeft er ook maar iets in de mensengeschiedenis bestaan wat onze kathedralen naar de kroon kan steken, als die luiden op een zondagmorgen in de lente? Als je de eerste viooltjes kunt ruiken tot in je bed? Als je de wild geworden vinken af en aan hoort vliegen naar hun nesten van lichtgroen gras en verse kruiden? Hemeltjelijef! Hoe onze kathedralen dan kunnen luiden! Alsof er... Alsof er een heel grote poort opengaat, ergens, je weet niet waar! Een grote geheime poort, van goud! Ze draait langzaam open, die zware poort van goud, ze zwaait helemaal open, en de wereld doet zijn intrede. Te paard! Een nieuwe wereld! Hij galoppeert naar binnen met zijn strijdersblik! Een andere, betere wereld dient zich aan! Rechtvaardig, strijdlustig, als een bevrijder, over een pad van rozenbladen! Zo kunnen onze kathedralen luiden in de lente! *(weent)*

Nou...

Wat?

Hè?

Als het op kathedralen aankomt?

Ja! De kathedralen! Onze kathedralen!

Ik prefereer de winters. De winters van mijn jeugd... Je had geen centrale verwarming toen. Je had niets. En dat was goed. We zijn dat verleerd. Dat het goed kan zijn om niets te hebben. We zijn dat kwijt, dat heerlijke niets van ons. En in ruil voor wat? Het echte niets. Kijk om je heen. Het wordt er niet beter op. Maar toentertijd? Hemeltjelijef. Elke ochtend ijsbloemen op je ruiten. Het glas water naast je bevroren op het nachtkastje. Bij grootvader met het kunstgebit er nog in.

Nou, die had dan helemaal niks meer. Hij had kathedralen! Onze kathedralen!

Ja, ja, ja – daar kom ik nog op, op jouw kathedralen... Je ligt te loeren naar de ijsbloemen op je raam? En je hoort buiten de sneeuw kraken? Onder de voetzolen van kwezels

die per se naar de hoogmis willen gaan?... Je hoort hun sleeën knerpen, en je hoort de gedempte hoefslag van de knollen die ze voorttrekken? Je hoort belletjes rinkelen en je hoort kinderen joelen? Maar jij, jij ligt helemaal opgerold, onder de wol...

Uit Kasjmir? Nee.

Chili?

Maar nee! Wol van schapen die nog hebben geleefd aan de andere kant van je bloedeigen dorp! Echte wol. Je had niet veel toen maar je had échte wol. En daar lig jij onder. Lekker warm. Een vrije dag, een zondag, niks te doen, niks te moeten. Het heerlijke niks! Het kostelijke niks! Toch lig je te vloeken! Want je moet pissen! Je moet echt heel hard pissen! Je blaas staat op springen! Maar je vertikt het om op te staan want het is pokkekoud, buiten je vesting van echte wol en eendendons en de geur van je eigen scheten. Dat is wat de Eskimo's zeggen, wist je dat? 'Iedereen houdt van de geur van zijn eigen scheten'...

(lacht) Zij kunnen het weten.

(lacht) Reken maar.

(lacht) Nou! Eskimo's?

(lacht) Met al die levertraan?

(lacht) Ja! Levertraan! Daar zeg je wat! En gebakken lever met gesnipperde uien! Nou! Zo lig je daar, in het parfum van je eigen scheten! In het heerlijke niks van je jeugd! En je vertikt het! Je knijpt je onbehaarde dijen samen! Je wilt niet! Je ligt lekker! Je vreest dat je achterwerk vast zal vriezen aan het email van je nachtemmer! En er is op je verdieping geen wc! Er is zelfs geen wc in je huis! Dat had je niet vroeger! Vroeger had je niets!

Kathedralen! We hadden kathedralen!

Já, daar kóm ik nog op! Met veel geluk had je per gezin één wc'tje! Eentje! Buiten! Op een stuk braakland dat door moest gaan voor de tuin! Daar stond je wc! Niks had je vroeger, nog geen wc in je eigen huis! Je had níks!

We hadden...

Já! Daar kóm ik nog op! Je had één wc, in de zogenaamde tuin, en die diende meestal ook voor vijf andere gezinnen! Gíng je eens naar de wc? Het laatste nippertje? Stond er een hele rij voor jou te wachten! De burens hadden weer eens diarree! Kom mij niets wijsmaken over vroeger! Ik weet er alles van! Ik was er zelf bij! Je lag te vloeken onder die wol, échte wol, onze wol, je moest heel hard pissen en je dacht: ik blijf godverdomme liggen! Dat is mijn recht! Ik vertik het! Ik ga liever dood! *(gaat staan in volle opwindning)* Maar toen kwamen ze! Toen kwamen ze!

De kathedralen?

Maar nee! De geuren! Die geuren!

Nog meer scheten?

Maar nee! Die onvergetelijke geuren van buitená!f!

Onze overbuur, een bakker, haalde zijn oven leeg — alles wat hij straks hoopte te verkopen aan de kwezels, na de hoogmis! Kraakvers! Knispervers! Onze hele straat liep onder van de meest bedwelmende geuren!

We hadden niet veel vroeger maar we hádden me daar een stel bedwelmende geuren? Tjonge jonge...

Kaneel, gebakken krenten, verse kadetjes, kruidenkoek! Echte geuren! De hele wijk liep ervan onder!

Ik lag te watertanden in mijn bed, onder de wol, échte wol, onze wol, en ik dacht 'verrek', en ik gooide mijn dek opzij! Ik voelde niet eens de kou, zo bedwelmend waren die geuren van de overkant! Ik schoot mijn onderbroek aan en ik strompelde de trap af en naar buiten, hinkend van de pijn in mijn blaas! Maar ik ging niet pissen! Nee! Nee-ee! Ik ging naar onze bakker! Een echte bakker! Van brood dat hij nog zelf uit de oven haalde, van deeg met eigen hand gekneet, koffiekoeken door hemzelf nog stuk voor stuk in de vorm van een acht gedraaid, of een strik, en met een schilderskwast bestreken met het geel van eieren, een échte bakker! Naar hem liep ik, hinkend over straat, terwijl opeens de kathedraal begon te luiden!

De kathedralen! Onze hemelse kathedralen!

Ja! Já! En de bakker gaf mij een stuk verse kruidenkoek, zomaar, uit goede nabuurschap, en ik kan je verzekeren: terwijl onze kathedraal bleef luiden? En terwijl ik dat stuk gratis verse kruidenkoek in mijn mond proppte?

En terwijl ik, blootsvoets in de bittere kou, tegen een blinde muur dan eindelijk toch begon te pissen dat het klaterde? Kreunend en kauwend stond te pissen, met mijn jongeheer deugdelijk wegend in mijn rechterhand?

Terwijl er wasem opsteeg aan mijn naakte voeten, terwijl de geuren van smeltende sneeuw en van vers brood en gebakken krenten zich mengden met de geur van mijn ochtendurine — mijn jeugd, mijn kracht, mijn hoop, mijn alles, álles in die ene klaterende urinegeur vervat, én in het geruststellende gewicht van mijn ochtendlijke jongeheer? Ik kan je verzekeren: dat was genot! We hadden niet veel vroeger,

we hadden níets, maar we hadden genot! (*gaat uitgeput weer zitten*)

Kom daar vandaag de dag maar eens om. Om genot.

Hoofdstuk III: De wandelende jood op transport of: ‘Zo werden wij allen chassieden’

De waarheid ligt in de ballingschap. Altijd. De waarheid van de mens ligt in zijn verbanning. Niet eens verbanning door de ander. De ander kan ons niet verbannen. De ander kan ons vervolgen, ja zeker. Hij kan ons deporteren. Hij kan ons doden. Verbannen kan hij ons niet.

Wij kunnen alleen onszelf de ballingschap schenken.

Verbanning is waarheid. Gehechtheid aan de grond, dat is geen waarheid. De mens hangt niet vast aan de grond. Een boom, die hangt vast aan de grond. Een cactus, die hangt vast aan zijn bodem. De mens niet. De mens moet bewegen. En de mens moet studeren. Ons vaderland zit in ons hoofd. Het vaderland van de mens? Dat is zijn geest.

Het vaderland van de mens, dat is zijn taal.

Ons echte vaderland is onze moedertaal. En die hangt nooit vast aan de grond.

De waarheid ligt altijd in de ballingschap. Dat zijn woorden van onze wonderrebbe Baäl Sjem Tov, onze nederigste redder, vader van alle chassieden. Dankzij hem waren wij het hart van Europa, eeuwenlang.

Wij, de chassieden: het echte hart.

Altijd in beweging, zoals het hoort voor een hart.

De pogroms van de kozakken hadden ons gedecimeerd.

De kozakken dreven ons weg van de steppen waar het goed was geweest om te zwerven. Dat was ons eerste leed. Althans in dit continent. Ik zwijg van Egypte, ik zwijg van de woestijn. Ik spreek alleen van de kozakken, ons eerste leed alhier. Onze wanhoop kwam daarna. Onze echte wanhoop. Met de valse Messias, Sjabbatai Zwi.

Hij bracht zijn wanhoop niet meteen.

Hij bracht ons eerst extase.

Wij schreven 1665 en een man als u en ik, Sjabbatai Zwi, riep zich uit tot Messias. De Verlosser! En wij loofden en geloofden hem. Wij allemaal. Heel Rusland, Polen, heel Oost-Europa – zij stonden van vervoering te trillen in de gloed van de valse Messias, Sjabbatai Zwi. Wij lieten hem onderhandelen over ons lot, met de Ottomaanse sultan. Wij lieten hem over ons volk sjacheren met islamieten. Hij spiegelde ons het einde voor van onze ballingschap, en wij bezweken. Zwak van angst, dronken van vermoeidheid, verslaafd aan de hoop – wij waren nog geen chassieden toen. Wij waren nog vatbaar voor illusie.

Sjabbatai Zwi onderhandelde met islamieten over een koninkrijk Gods voor ons allemaal, in Israël nog wel. Maar geen van ons protesteerde. Wij dronken de droom van de valse Messias op als giftige brandewijn. Sjabbatai Zwi riep zichzelf al uit tot koning, tot Messias en koning, van een gloednieuw Israël dat niet eens bestond. En wij juichten hem toe, in extase. Heel Oost-Europa, Midden-Europa, Noord-Europa – het juichte. Wij juichten. Wij waren nog geen chassieden toen. Wij zongen in koorts, in zoete ellende, ziek van de hoop, ziek van verlangen naar vastheid, ziek van begeerte naar wortels in de grond, grond die wij heilig achtten, grond die wij alleen kenden uit de geschriften, grond die ons deed wenen zonder dat wij hem zagen met het eigen oog.

Toen bekeerde Sjabbatai Zwi zich tot de islam. Met hetzelfde vuur waarmee hij over ons lot had onderhandeld met de Ottomaanse sultan, predikte hij de leer van de nieuwe profeet. Wij waren verbijsterd. Wij waren ontredderd. We waren nog geen chassieden. Sjabbatai Zwi had ons versplinterd, ons allemaal.

De rest van zijn leven bracht hij door in Albanië, als balling. Dat wel. Opnieuw een balling, als u en ik, als ieder van ons. De waarheid ligt altijd in verbanning.

Zelfs voor de valse Messias.

Na de valse Messias brandde en schrijnde onze ziel als een wond die snakte naar balsem. En we kregen hem, onze balsem. We kregen hem cadeau: we werden chassieden. Wij vonden balsem en honing in de woorden van onze wonderrebbe, geen Heiland maar een nederige redder.

De grote Baäl Sjem Tov, vader van alle chassieden.

Er is maar één mystiek, zei Baäl Sjem Tov. Kijk naar de kabbala, zei hij, die zegt het toch ook? Er is maar één mystiek. De mystiek van het doodgewone. De magie van het allermeest alledaagse. Zo werden wij chassieden. Zo werden wij allen chassieden. Wij zochten een geheim en wij troffen het leven aan.

Sindsdien schuilt onze vroomheid in onze muziek, in de roes van de schoonheid, de vreugde van het leven zoals het leven is. Aanvaard toch het leven! Vergeet verlossing van zonden, vergeet de zoektocht naar die

verlossing door versterving, zelfkwellig, door boetedoening... Het leven is geen straf. Het leven is een fluit. Een mondmuziekje, een lied.

Leer het spelen!

Zo eer je Hem het best wiens naam wij niet noemen.

Leer zingen en vergeet maatschappelijke betrachting. Vergeet je loopbaan, de rijkdom en de zoektocht ernaar. Zij binden de mens maar aan zijn bodem. Ze vergiftigen ons bloed. Bewerk het goud, ja zeker! Slijp de diamant, absoluut! Maar ken hun waarde. Hun waarde is nul. Hun waarde schuilt in het bewerken, in het slijpen, en het plezier in die beide.

Leef!

Word rondtrekkende schoenmaker, word winkelier met de stootkar, met de huifkar, met de hondenwagen! Verkoop om het plezier van het verkopen, om het spel van aanbod en afbieden — niet om de winst. Zo houd je tijd vrij voor de studie van de Heilige Schrift, na zingen en dansen en fabels vertellen ons levenslange plezier.

Vergeet nooit te lezen!

Een boek is trouwer én betrouwbaarder dan een lap grond met een omheining. Vergeleken met een boek: wat is grond en het bezit ervan — behalve zelfbedrog en roof? De enige grond die je kunt bezitten, is je graf. En zelfs die grond bezit je niet. Hij bezit jou.

Wie daarbuiten grond bezit, steelt van een ander. Wie grond bezit? Die steelt van Hem wiens naam wij niet noemen. Grondbezit is diefstal die zich keert tegen de eigenaar. Het is de wanhoop van de misleide, de angstige mens. Grondbezit gaat samen met het onvermogen om te leven. Grondbezit doodt de eigenaar en doet zijn grond verdorren.

Het bezit van een land richt een heel volk ten onder. Waar grond en cultuur samenvallen, daar heerst het ongeluk. Wat is een natie, behalve een gevangenis voor wie erin wonen?

Wij hebben geen naties nodig. Onze natie is onze vreugde. Ons land is de talmoed, onze staat de thora, onze grondwet de schoonheid, onze rechtspraak de literatuur, onze regering de muziek, onze koning de kunst om te leven, onze goddelijkheid de Schepping zelf en onze wil om haar te vieren, ieder uur, elke dag.

Zwerf rond, chassieden, en vier de dag! Het gaat om vandaag, niet om straks. Leef, chassieden! Volk van mij! Leef in Polen, Rusland, Pruisen, Oostenrijk en Hongarije, leef in Antwerpen, Praag, Amsterdam en Parijs.

Leef, broers van mij, zussen, lotgenoten! Zing en dans. Leer de bijbel uit het hoofd en zie niet om. Leef!

Leef!

‘De chassieden ontroerden door hun eenvoud.’ Dat schreef Elie Wiesel, over ons. ‘Ze waren verliefd op de schoonheid.’ Een jongen van achttien was hij, toen hij ons zag dansen en zingen in de vernietigingskampen. ‘Zij wisten nog wat aanbidden was,’ schreef hij, en je wist niet of hij jaloers was of trots, op ons — de chassieden.

‘Ze eisten niets van een ander en vonden dat niet alles hun toekwam,’ schreven ook anderen die ons hebben zien dansen en bidden in Sobibor, in Auschwitz, in Birkenau, in Dachau, in Bergen-Belsen, Büchenwald. ‘Zij konden nog zingen en dansen en heilige teksten citeren, met de glimlach op hun gezicht.’

Mordechai Gebirtig, de zachtmoedige schrijver van onze dierbaarste liedjes, bezat die glimlach van ons het meest. Hij droeg de glimlach der chassieden altijd op zijn gezicht. In het getto van Krakau — die vergeetput van dichtgemetselde huizen en prikkeldraad en bakstenen muren en waakhonden, die aan de bodem gekluisterde kerker van Krakau — daar boden Amerikaanse vrienden hem een vrijbrief aan. ‘Kies maar iemand jonger dan ik,’ glimlachte Mordechai Gebirtig. ‘Laat mij sterven in de contreien waar mijn voorouders hebben gezwoeren, waarom vluchten? De wereld zal straks als een duif opnieuw de tijding van de vrede brengen.’

Ook op transport bleef Mordechai glimlachen. Tot een soldaat zich door hem uitgelachen waande. Hij schoot Mordechai dood nog voor die de kampen kon bereiken. Maar zelfs in zijn dood lag Mordechai te glimlachen. Tot de soldaat hem ook in het gezicht schoot.

Wij — de chassieden, het hart van Europa, het zwervende hart — op gedwongen transport. Een jongen van achttien kon het zien. ‘Waar georganiseerde wreedheid regeert,’ schreef Elie Wiesel, ‘blijven zij niet in leven.’

De wereld verdiende onze fabels niet meer, onze verzen, al die parabels van ons, onze vreugde zonder grondgebied, onze natie zonder grenzen. Op zoveel vrijheid nam de georganiseerde wreedheid wraak. Men dwong ons in afgesloten veewagons op transport en wij gingen opgesloten en roerloos ten onder in de maalstroom van een waanzinnige tijd, een continent van vechtende naties. Wij waren hun hart geweest, hun kloppende hart. Dat was onze taak geweest, onze roeping, eeuwenlang, hun kloppende hart, hun vrijelijk

bewegende hart, wij pompten de zuurstof rond die hen in leven hielp houden, wij schonken hun filosofen en kunstenaars en wetenschappers en schrijvers en dichters en componisten, wij waren hún hart.

Sinds wanneer keren lichaam en hart zich tegen elkaar?

Toch rukten zij hun hart uit als was het een parasiet, een ineengerolde rode lintworm, een rode kloppende bal van stukken worm. Ze rukten hem uit, die bal, en ze verbrandden hem – hun eigen hart! Ze vermaalden hun verkoolde hart tot gruis en tot stof en spuwden het uit.

Maar het bleef in beweging, dat vermalen hart van hen. Het rees op, onstuitbaar, onhoudbaar, ongrijpbaar, niet klein te krijgen – wij, hun vermalen, vergruisde hart. Het steeg op uit de ovens, uit de schoorstenen van de vernietigingsfabrieken, verkoold en verast en vermalen als het mocht zijn, hun hart rees omhoog, wij rezen omhoog, massaal en niet te stuiten.

En langzaam daalde het verguisde hart weer neer, tientallen jaren lang, het vermalen hart bedekte zoetjesaan alle landen die het ooit van zuurstof had voorzien, bedekte het met een laagje onuitwisbaar woestijnzand. Een laagje poeder als om de vingerafdrukken van een dader te nemen. Het verbrande en vermalen hart legde alle landen onder een zwijgzaam korrelig vlies, een giftig velletje met de smaak van de schuld en de geur van een glimlach en de kleur van de misdaad en de lichtheid van onze liefde en de weerklank van onze schoonheid en onze muziek. Zo hebben wij Europa bevrucht met onszelf.

Zo hebben wij Europa besmet met onszelf.

Zo werden ook zij chassieden.

Zo werden wij allen chassieden.

Chassieden, wees vrolijk,
't Zal niet lang meer duren,

De oorlog is spoedig voorbij, Hun einde is nu al nabij.
Wees vrolijk! Maak je geen zorgen En loop niet terneergeslagen rond. Heb geduld en hoop
En neem alles voor lief.

Maak maar plezier, beulen, dans! Wij weten wat lijden is. Zelfs de zwaarste arbeid mat mensen als ons niet af.
Vegen? Goed, wij vegen – Maar zolang jullie hier zijn is vegen zinloos want
Hier wordt het nooit schoon.

Verdrijf ons uit onze huizen, Snij onze baarden maar af. Wij weten wat lijden is.
Maak maar plezier, wees maar als wij!
Chassieden, wees vrolijk –
't Zal niet lang meer duren nu, heb geduld en hoop
En neem alles voor lief.

In Polen woonden meer dan drie miljoen joden. Vandaag de dag een paar duizend. Wees vrolijk, chassieden.
Heb geduld en hoop en neem alles voor lief. Wees vrolijk en gedenk Mordechai Gebirtig. Leer zijn liederen uit het hoofd. 'Onreinheid kent geen lied, omdat zij geen vreugde kent.' 'Door het lied kunnen rampen worden afgewend.' 'Muziek heeft de macht ons tot heilige inspiratie op te heffen.'
Heb geduld en hoop, chassieden. En neem alles, álles voor lief.

Sommigen van ons chassieden overleefden het verbranden en het vermalen van het hart van Europa. Ze overleefden het. Dat ze in de vernietigingsfabrieken hadden gewerkt of muziek gespeeld, zelfs gedanst.
Sommigen overleven alles.
Sommigen hebben gewoon mazzel.

Sommige van die sommigen bekomt dat niet goed. Wie overleeft, roept vermoedens op. Wie overleeft, wordt een bliksemafleider voor de kwelling van de nabestaanden. Ik heb daar begrip voor. Ik zou in hun plaats misschien hetzelfde doen.

Maar zij in mijn plaats ook. Ik ben gekwetst. De verhalen die over mij de ronde doen? Ze zijn hard. Soms denk ik: was ik maar niet teruggekeerd uit de vernietigingsfabrieken! Zo mag je niet denken. Soms doe ik het toch. Als ik die verhalen hoor over mezelf.

Verhalen zijn niet enkel schoonheid. Sommige verhalen zijn onherroepelijker dan de dood. Als van je wordt verteld dat je je vader hebt vermoord, en je kunt hem niet onmiddellijk meetronen naar de synagoge, dan leven de moordverhalen sterker voort dan je vader. Ook al zit hij thuis te mokken in zijn kapotte rolstoel.

Ik heb niemand om mee te tronen naar de synagoge, zelfs niet in een rolstoel. Ze zijn allemaal dood. De verhalen over hen en mij zijn sterker dan ik ooit nog kan worden. Het heeft geen zin die verhalen te ontkennen. Ze zijn waar.

Toch kloppen ze niet.

Ja, ik heb geld aanvaard in het getto. Van anderen zoals ik. Een bescheiden som voor een grote droom: niet op transport te worden gesteld. Juwelen of deviezen aanvaardde ik ook. En ja, ik heb voorgewend hoge connecties te bezitten. Tot in Amerika. Ja, ik heb briefpapier laten drukken, met het briefhoofd van een Pruisische generaal van de Wehrmacht die niet bestond. Laat staan dat hij corrupt genoeg zou zijn geweest om mij te kennen, en om de mensen op mijn lijsten te redden. En ja, men zegt dat ik seksuele diensten heb gevraagd boven op de bescheiden som. Wat is nu honderd gulden? Zelfs in die tijd?

Ik. Bekijk mij! Seksuele diensten...

Hoe kan een mens ooit het tegendeel bewijzen? Maar dan nog: wat zijn seksuele diensten in een getto waard? Hoe smaakt de pantomime van de lust in de schaduw van de uitroeiing? Dat is geen lust. Dat is wanhoop, en wanhoop bestrijd je met liefde. Desnoods de liefde van het lichaam. Als het maar echte liefde is. Echte liefde geeft meer dan ze verlangt.

Wel: als dat mijn misdaad is, in de krochten van het getto? Geld aanvaarden waarmee ik niets kon doen? De liefde bedrijven waarbij ik meer schonk dan ik ontvangen mocht? Dan pleit ik schuldig.

Maar ik ben niet schuldig. Ik ben een chassied als alle andere chassieden, als iedereen, jij en ik. Ik leef voor de vreugde van de dag. Ik leef voor de mystieke schoonheid van het moment, in de wetenschap dat niet alle momenten even schoon zijn. Zeker niet in een getto.

Let wel, men noemde mij al een oplichter vóór ik in het getto belandde. Ik heb mijn geschiedenis tegen. Welke jood heeft zijn geschiedenis niet tegen? Mijn vader was het Habsburgse Rijk ontvlucht, vanwege de dienstplicht die dat meebracht in tijden van de Grote Oorlog. Met duizenden belandden wij in Scheveningen. Het Jiddisch was erniet van de lucht. Onze pijpenkrullen, onze brede hoeden, onze lange jassen – alles baarde opzien, en meer dan dat. 'Klein Warschau aan de Noordzee!' De spanning was meer dan eens te snijden.

Mij trok het chassidisme onder mijn lotgenoten. Zeker na mijn huwelijk met een Antwerpse, dochter van een gevluchte diamantair. Wij zagen niets in een nieuw koninkrijk Israël, gevestigd in het échte Israël dan nog. Die bedrieglijke droom van de valse Messias wás ons al eens in het gezicht gespat. Sommige dromen laat je beter onvervuld. Een stuk land in Suriname? Misschien. Zanzibar of Madagascar? Wie weet... Dat is allemaal het overwegen waard. Alhoewel... Het ware koninkrijk hangt niet vast aan zijn bodem.

De grond onder een koninkrijk verziekt het koninkrijk. Altijd.

Die conclusie werd mij in Scheveningen door de meesten niet in dank afgenomen. Zo gaat dat. De grote Baäl Sjem Tov, vader van alle chassieden, had daar ook zijn deel al van gekregen. Ook hij werd door zijn tegenstanders, zeker de zionisten, versleten voor charlatan. Vulgaire kwakzalver, veelvraat, een drankorgel belust op seks, inferieur schepsel, alleen uit op gewin en op roem. Dat zeiden ze over hem. Kun je nagaan wat ze zeiden over mij! Ik was niet eens een rabbijn. Laat staan een wonderrebbe – al spreek ik nooit iemand tegen die in mij een rebbe wil zien. Waarom de dromen verstoren die vreugde schenken, of hoop?

Ik ben zelfs niet opgegroeid als chassied. Maar je kunt dat worden. Iedereen kan dat worden. U zowel als ik. Mij kostte het geen moeite. Ik had een ondefinieerbaar medelijden met die mensen. Omdat zij allen hun wereld verloren hadden, gedwongen op de vlucht waren, verjaagd, zonder zekerheid, losgeslagen dolend zonder hun geruststellende zwerven.

Zo kwamen zij ook naar mij – ja zeker, naar mij – met hun geldproblemen, hun kwaaltjes. Hun onverklaarbare nachtmerries, perikelen in het huwelijk... Ik weet niet waarom ze kwamen, maar komen deden ze. Wat moest ik doen? Hen wegsturen? Ze vroegen me raad, ik luisterde tot ze de raad zelf bedachten en hem toeschreven aan mij. Zo groeide mijn roem. Ik kon daar niets aan doen. Ze bleven komen. Ook in het getto. Daar vroegen ze mij om hen te helpen te ontsnappen aan het transport. Elke tijd heeft zijn problemen. Ze werden radeloos en gek van het vooruitzicht, en nog het meest van de onzekerheid. Wat moest ik doen?

Een beroemde chassidische geleerde uit Wenen kreeg ooit het bezoek van een ten dode opgeschreven man. De doktoren van Wenen hadden hem finaal opgegeven. Ten einde raad klopt die man dus aan bij de rebbe. Die bekijkt hem en zegt: 'Die doktoren weten er niets van, met hun Weense praatjes. Jij bent niet zo ziek als zij zeggen, jij gaat juist een lang leven tegemoet.' De zieke man, zo wil het verhaal, klaarde op en vertrok vol goede moed. Een week later was hij dood.

De vrienden en leerlingen van de geleerde waren woedend. Hoe had hij durven beweren dat de man aan de beterende hand was? Hij had tbc, terminaal, dat zag toch een kind! De rebbe antwoordde: 'Hij bracht zijn laatste dagen door in vreugde in plaats van neerslachtigheid. Kan een mens een ander mens een kostbaarder geschenk bezorgen?'

Zo dacht ik in het getto ook. Ik kon en wilde niet handelen als de Weense doktoren. Zij konden die zieke man niet helpen, met hun legale, hun formele werkelijkheid. Ze maakten hem intens bedroefd en radeloos, nog wel op het einde van zijn leven.

Ik vind gelukkig maken het hoogste wat een mens een ander mens kan schenken. Het geeft zin aan ons leven, het verheft ons boven het gewone. Bovendien vinden blije mensen vaak een uitweg waaraan ze in hun verdriet niet hadden gedacht. Verdriet maakt dof, slaperig en passief. Blijdschap geeft elasticiteit. Niemand in het getto verwachtte dat ik bijzondere krachten zou bezitten tegenover de gruwel van de oorlog. Men zocht een zekere rust die van mij uitging, het vertrouwen dat alles ondanks alles ten goede zou keren. Meer niet. En ik heb niet altijd en zeker niet aan iedereen die bescheiden som gevraagd. Wat is nu honderd gulden? Wie niet kon betalen, kreeg net zo goed een brief van mijn onbestaande Pruisische generaal. En ik heb altijd iedereen de verzekering gegeven zich niet — nou ja — dood te staren op de uitzonderingslijsten van mijn Pruisische generaal. Onderduiken was beter. Dat heb ik steeds gezegd.

Toch bleven ze komen, met hun bescheiden sommen, met hun deviezen en juwelen... En ik heb sommigen van hen gered. Ik heb de dankbrieven om het te bewijzen. Misschien hebben ze zichzelf gered, of hebben ook zij mazzel gehad. Maar ze schreven hun redding toe aan mij. Hier! Lees deze brieven maar eens! Naam en toenaam erbij.

‘Dankzij uw lijst zijn wij gespaard.’

‘Indien wij niet op uw lijst gestaan zouden hebben, waren we zonder meer gedeporteerd.’

‘Ik vergeet het nooit, hoe toen door medewerking van u een hele groep van op transport gestelde kinderen van de transportlijst werd geschrapt en dus niet op transport moest.’

‘Gaarne verklaar ik dat ik mede aan u mijn leven te danken heb. Het pecuniaire voordeel dat u daardoor gehad heeft, dat u mij tegen betaling van honderd gulden op uw lijst geplaatst heeft, is nihil, als men alleen maar de tijd berekent die u aan mijn redding besteed heeft.’

‘Hiermede verklaar ik dat ik met mijn kind door uw actie gespaard ben gebleven voor deportatie en daardoor ons leven heb kunnen redden. U hebt mij van valse persoonsbewijzen gratis voorzien, en met geld en levensmiddelen gesteund. Ik weet dat ik alleen aan uw hulp mijn leven te danken heb.’

Zo zijn er honderden dankbetuigingen van mensen die melden door mij te zijn gered. Geen werd gebruikt of zelfs maar toegelaten bij mijn proces. Ze pasten niet in de campagne die van mij een sadistische maniak moest maken. Ik — afperser, belust op geld, op seks, op macht!

Het proces en een onderzoekscommissie veroordeelden mij. De samenleving en mijn gemeenschap spuwden mij uit. Het waren joden die van mij schreven: ‘Hij heeft het jodendom willen treffen, en in het jodendom de mensheid.’

Het weze zo.

Ook de jood heeft nood aan een jood.

Zonder zondebok — wat is de mens?

Maar in die gedachte schuilt zo weinig vreugde dat we haar beter naast ons neer kunnen leggen. Laten we dansen. Broers van me. Zussen van me. Laten we zingen!

De zin van het leven is het leven zelf.

(er speelt vrolijke muziek, men danst tot kerkklokken oorverdovend beginnen te luiden)

Hoofdstuk IV: Wat ik zal missen (2) — Schopenhauer

Ja! Hemeltjef! Natuurlijk!

Wat?

Hem ga ik nog het meest missen! Oh god in de hemel!

Hè?

Wat scheelt er?

Schopenhauer! Schopenhauer!

Hè?

Wat is daarmee?

(het klokgelui valt stil)

Schopenhauer. Die zou ik missen.

Dat spreekt. Schopenhauer?

Daar kun je niet omheen. Gesteld dat je dat zou willen. Hemeltjef — Schópenhauer?

De grote Schopenhauer. Onze Schopenhauer.

Altijd, altijd Schopenhauer!

Schopenhauer und kein Ende.

Maar dan wel: échte Schopenhauer.

Maar nee. Gewoon: Schopenhauer. Dat is al meer dan genoeg.

(zucht verzaligd) Schopenhauer, Schopenhauer, Schopenhauer...

Schopenhauer lezen en sterven.

In die volgorde. Eerst lezen, dan sterven. Dat spreekt. Zeker bij Schopenhauer. Daar kan geen Confucius tegen op.

Onze, onze Schopenhauer!

Waar zouden wij staan, zonder Schopenhauer? Heeft iemand zich dat al eens afgevraagd?

Dat moet je durven. Dat is niet iedereen gegeven.

Schopenhauer wel. Die zou zich dat meteen afvragen. Die schrok voor niks terug.

Daarom is het ook Schopenhauer.

Schopenhauer, Schopenhauer, Schopenhauer... En Nietzsche, natuurlijk.

Wie?

Nietzsche.

Nietzsche, Nietzsche... Ik weet niet, hoor.

Wat zou Nietzsche zijn zonder Schopenhauer? Heeft iemand zich dat al eens durven afvragen?

Ik. De hele tijd. Nietzsche? Dat is niks. Een darmpoliep van Schopenhauer.

Een tyfusparasiet van Schopenhauer.

Onze Schopenhauer.

Aardige boutades, Nietzsche. Daar niet van. Een hoge graad van bruikbaarheid. En elk van zijn boeken draagt een knappe titel. Maar 't is geen Schopenhauer.

In essentie is Nietzsche meer de auteur van titels dan van boeken. Maar als het over diepgang gaat?

Altijd, altijd Schopenhauer.

En Kierkegaard, natuurlijk. Wie?

Kierkegaard.

Kierkegaard, akkoord. Ik wil niet moeilijk doen. Kierkegaard – waarom ook niet? Maar 't is geen Schopenhauer.

Dat is het minste wat je kunt zeggen.

Absoluut. Hij is geen Schopenhauer. Erasmus trouwens ook niet. Thomas van Aquino? Mag er zijn. Maar 't is geen Schopenhauer.

Anders kun je binnenkort net zo goed zeggen: euh... Charles de Gaulle.

(lacht) Ja! Dan kun je binnenkort net zo goed zeggen: Charles de Gaulle!

(lacht) Charles de Gaulle, Charles de Gaulle, Charles de Gaulle...

(lacht) Altijd, altijd Charles de Gaulle!

(lacht) Het klopt nog ook, op zijn manier.

Alles klopt, op zijn manier. Zeker Charles de Gaulle.

Onze Charles de Gaulle!

Die lange, lange Charles de Gaulle!

Als je zo begint, moet je ook durven zeggen: Winston Churchill.

(lacht) Absoluut! Winston Churchill!

(lacht) Winston Churchill und kein Ende!

(lacht) Wel ja, Winston Churchill – waarom niet?

(bloedernstig) Omdat hij, na de Eerste Wereldoorlog – amper terug uit de loopgraven rond Ieper, amper zelf gecrepeerd in een gasoffensief – als Minister van Koloniën een gasaanval liet uitvoeren in Irak.

Winston Churchill? Een gasaanval? In Irak?

Ja zeker. Mosterdgas, in 1920. Volop in de sfeer van ‘Nooit Meer Oorlog’, ‘Alle Mensen Broeders’ en ‘Waar Blijft Nu Toch Die Volkenbond?’

Néé – Winston Churchill?

Ja-á – Winston Churchill. Dat zeggen ze er nooit bij, bij die sigaar en dat vredesteek van vijftientig jaar daarna.

Een gasaanval?

De eerste buiten ons continent. Het resultaat was navenant.

Wij zijn op verplaatsing niet anders dan thuis. Waarom zouden we?
We zijn wie we zijn. Daar hoort al eens een gasaanval bij.

Er zijn weinig beschavingen waarin gas een grotere rol heeft gespeeld dan in die van ons. Dan heb ik het niet over de gasbel onder Nederland.

Die is het symbool van weer heel wat anders.

Winston Churchill, zeg. Een gasaanval. In Irak.
Dat had ik niet van hem verwacht.

Hoor eens: waar gehakt wordt, vallen spaanders. Er valt over iedereen wel iets op te duikelen.

Niet over Schopenhauer.

Ik vind Winston Churchill moeten kunnen,
met of zonder gasaanval.

Dat wordt een straatje zonder end! Eerst Charles de Gaulle, dan Winston Churchill
– wie is de volgende?

Konrad Adenauer.

Daar heb je 't al. We hadden het over Schopenhauer, jij komt aankakken met Adenauer. Tel uit je winst.

Klootzak.

Voor je 't weet, zitten we te praten over Henri Spaak en Sicco Mansholt.

Om maar te zwijgen van Kurt Waldheim.

Laten we zwijgen van Kurt Waldheim.

Nee! Spuug het uit! Graaf het laatste feit, het kleinste bot maar op. De Gaulle en Churchill, Tito, Franco, Waldheim – som ze op. Zet ze in de bloemen. Die mensen hebben hun merites. En akkoord, het zijn geen Schopenhauers maar is dat een schande? Of een misdaad? Nee! Wie van óns kan zeggen: ik ben een Schopenhauer?

(stilte)

Dat is waar.

Ah...! Schopenhauer, Schopenhauer, Schopenhauer. De grote Schopenhauer.

Onze Schopenhauer.

God! Die Schopenhauer... (*zucht verzaligd*) Wat een diepgang, hè.

(*lange stilte*)

Zeg – Schopenhauer? Die is toch al een tijd morsdood? Dat moest eraan mankeren. Wie is er niet dood, tegenwoordig?

Niet Schopenhauer, de mens. De auteur Schopenhauer. Zijn werk. Dat is toch al een tijd zo dood als een pier? Het werk van Schopenhauer is altijd al dood geweest. Dat vormt juist zijn diepgang. Zonder dood geen Schopenhauer.

Zonder hem geen ‘wij’-gevoel.

Zo simpel is dat. Eerst de diepgang, dan de dynamiek.

Jij noemt dat dynamiek?

Yep.

‘Zonder dood geen Schopenhauer’?

Yep.

En zonder Schopenhauer geen ‘wij’-gevoel?

Yep.

Dus zonder dood geen ‘wij’-gevoel?

Yep.

Hoe moet ik daarmee leven? Wat schenkt ons dat, aan perspectieven en aan hoop?

Hoop, hoop – daar moet je bij Schopenhauer niet mee aankomen. Het gaat om cultuur.

Dé cultuur! Onze cultuur!

Cultuur ís hoop. Zelfs die van ons. En hoop doet leven.

Echte cultuur niet, hoor. Onze cultuur? Die is goddank niet gericht op dat leven van jou. In Afrika wel. Dat geef ik je toe. Daar is de cultuur geobsedeerd door het leven.

Je ziet het resultaat. Het hoogste aantal aids-patiënten en meer burgeroorlogen dan sprinkhanenplagen.

Als het over oorlog gaat, hebben wij weinigen de les te spellen. Zelfs geen Afrikanen.

Wij hebben Afrikanen over alles de les te spellen, behalve over groepsdans en samenzang.

Is dat dan geen cultuur?

Ik heb daar zo mijn twijfels over.

Het is alleszins niet onze cultuur. Nu begin je mij de les te spellen.

Ik spel geen les. Ik constateer. Negers vertrekken van het leven. Wij niet. Ironisch genoeg weerspiegelt zich dat in de levensverwachting. Die van ons ligt veertig jaar hoger. Bij hen is veertig jaar al één mensenleven. Eigenlijk zijn wij dus met dubbel zoveel als zij.

En dat is hun eigen schuld?

Wie snel zijn koek opvreet, moet niet zeuren dat-ie honger krijgt.

Alsjeblieft, zeg! Hoor je bezig! Wat vetzucht en vreetaanvallen zijn voor ons lichaam, zijn clichés voor ons verstand. Ze vergiftigen de stoelgang én de omgang. Het enige wat ze in de hand werken is de geuewhonger naar nog meer zelfverheerlijking.

(lacht) Over clichés gesproken!

Feiten zijn clichés.

Feiten zijn feiten. Alleen als je ze lang genoeg herhaalt, worden ze clichés.

Feiten zijn leugens verspreid door de universiteit met het hoogste werkingsbudget.

Oh, maar als je de wetenschap zelve in vraag wilt stellen? De hoeksteen — niet eens onze hoeksteen — dé hoeksteen van alles? Dan houdt het op. Dan zwijgen we beter.

Jij wilt wetenschap? Oké. De eerste mens was zwart. Oh? Sinds wanneer?

Dat is bewezen.

Door wie?

Door ons.

Dat lijkt mij op zich al een interessante contradictie.

Het verandert niets aan de feiten. Iedereen is Afrikaan. Wij willen dat desnoods wel uitvinden, als we het maar meteen weer mogen vergeten. Geheugenverlies is voor ons wat modder is voor het zwijn. Het wentelt zich erin, het schijnt erin, het wroet zijn voedsel eruit te voorschijn, en het wordt er steeds vetter van. Geheugenverlies is het kraambed van de vadsigheid. Een perpetuum mobile van spek en drek.

Wat behoren wij nu te zijn, door jouw politiek correcte praatjes — geschokt? Wij zijn niet snel geschokt. Wij zijn nooit geschokt. Op de conferentie waar die studie van jou werd voorgesteld — ‘De eerste mens was een roetmop’ — liepen de spleetogen protesterend en scheldend naar buiten, allemaal, van Jap tot Indonees. Wij niet. Wij namen kennis, wij stelden vragen, wij hadden aanmerkingen — maar wij bleven zitten. Ons krijg je niet snel buiten.

Dat hebben ze mogen merken, in Afrika en elders.

Wat maakt het mij uit wie de eerste mens was? Als ik op dit moment maar geen neger ben. Is dat racisme? Nee. Ik ben gewoon niet graag een neger — wie wel? Dat is een kwestie van gezond verstand. Is dat haat? Nee. Dat is vrije meningsuiting.

Als alles wordt herleid tot vrije meningsuiting, is niets nog van belang.

(lacht) Oh, maar als je zelfs de vrije meningsuiting al in vraag wilt stellen? Ga je gang. Nog even en je hebt geen hoekstenen meer over.

Extreme vrijheid beschermt alleen het recht van de sterkste. Cultuur bestaat juist in het bestrijden daarvan.

Daarnet zei je dat cultuur hoop was. Het een sluit het ander niet uit.

Dat is voor jou een en hetzelfde? Enerzijds hoop, anderzijds het bestrijden van de totale vrijheid?

Als je daar eens over nadenkt? Yep. Zo luidt jouw definitie van cultuur? Als je daar eens over nadenkt? Yep.

Zo luidt volgens jou onze unieke bijdrage aan het werelderfgoed?

Als je daar eens over nadenkt? Yep. Weet je wat jij bent?

Na al die jaren? Nee.

Jij bent een cultuurrelativist!

Ik wou dat ik dat was. Dan kon ik mijn schouders ophalen bij alles wat jij zei. Dan was alles wat jij zei evenveel waard als wat ieder ander uitkraamt, jouw roetmoppen en jouw spleetogen inbegrepen.

Mijn roetmoppen? Mijn spleetogen? Reken maar.

Oh, maar als mij hier de mond wordt gesnoerd, als ik hier verdacht word gemaakt als de eerste de beste crimineel, als ik nagenoeg word bedreigd omdat ik even van mijn grondwettelijke recht van meningsuiting gebruik durf te maken, nou dan hoeft het voor mij niet meer, dan houdt het op, dan kunnen we niet meer leven zoals we denken dat we leven, dan is er al geen sprake meer van een vijfde colonne, dan is de bezetting al begonnen, dan is de bezetting al een feit!

Jij voelt je wel heel snel aangevallen.

Nu doe je het weer! Ik zeg ook eens wat, húp! Ik word gelijk afgeblaft en bedreigd, mijn god: de bakken strónt die ik al over me heen heb gekregen? Terwijl men juist blij zou moeten zijn dat er nog een páár mensen zijn als ik, die hun mond nog dúrven open te trekken, ongeacht de dreiging, ongeacht het klimaat waarin we verzeild zijn geraakt – maar ik stop ermee, hemeltjelief, een held ben ik niet, en wat koop ik voor het lot van martelaar?

Jij praat alsof het oorlog is.

Het is oorlog! Daar gaat het om! Dat is het laatste wat ik zeg! Ik durf niet meer! Het is oorlog! Een ander woord is er niet! Het is oorlog! Waar hebben we het aan verdiend?

Ik...

Het ís oorlog, zeg ik je! Alle indicatoren wijzen erop! Het is weer oorlog! En niemand die het ziet! Niemand, niemand die het ziet! En toch is het godverdomme weer eens oorlog!

(lange stilte)

Oorlog und kein Ende.

Als er iets is waarover wij kunnen meespreken, dan is het wel over oorlog.

Een oorlog leert je meer over een samenleving dan de vrede. Een oorlog leert je meer over álles dan de vrede. Vrede is altijd hetzelfde. Oorlog niet. Oorlog nooit.

Oorlog, oorlog und kein Ende.

En níemand die dat eens een keertje ziet!

Weet je waarom wij niet slecht zijn in oorlog? Wij kunnen niet anders. Het is darwinisme in actie. Oorlog is de lakmoesproef van het collectief organisatietalent. Het vermogen om troepen te vervoeren én te voeden is daarbij belangrijker dan de wil om je vijand de hersens in te slaan. Dat laatste mag niet worden onderschat maar het moet goed gecoördineerd gebeuren, anders is het tijdverlies.

Ik vind anders het middeleeuwse godsgericht, man tegen man, heel wat beschaafder.

In het vuur van het moment kan dat zo lijken. Op de lange termijn is de resultaatcurve bedroevend. En de lange termijn, dat ís nu eenmaal de beschaving.

De Antieken, dát is de beschaving. Dat leren wij onze kinderen, en het klopt nog ook. En de Antieken veréerden het duel. Er zijn duels uitgevochten voor de poorten van Troje. In de bijbel bulkt het van de tweegevechten. Homerus, de bijbel, wat nog meer? De Kama Sutra? Als je dát allemaal letterlijk moet gaan nemen?

Wie teksten ouder dan vijftig jaar nog letterlijk wil nemen, tekent een contract voor zijn uitwijzing. Zo iemand moet maar verhuizen. Naar Saudi-Arabië. Daar houden ze van letterlijkheid. En van tweegevechten.

Já! De overspelige tegen de beul! Elke zondag in een ander voetbalstadion. Je mag raden wie er wint.

Dat kun je toch geen oorlog noemen! Een fatsoenlijke oorlog, een échte oorlog, wordt gevoerd door een volk, voor een volk, tegen een ander volk — anders is het geen oorlog. Dan is het amateurisme. Of nog erger: huishoudelijk geweld. En daar houd je geen beschaving mee overeind, met huishoudelijk geweld.

Er is geen zák beschaafd aan man-tegen-mangevechten. De neger en de koppensneller vechten nog altijd zo. Dat zegt genoeg.

Dat zegt hoogstens dat ze voor hun delfstoffen nog altijd te weinig geld krijgen om er vliegdekschepen en tanks van te kopen zoals wij zouden doen.

Oh? Heeft de koppensneller opeens delfstoffen, andere dan de verrimpelde schedels van zijn tegenstanders, en zijn eigen strooien rok?

De negers dan. Die krijgen van ons niet het geld dat hun toekomt, anders kochten ze zich ook wel massavernietigingswapens.

Ik heb op de televisie alvast negers zát zien rondlopen met een volautomatische AK-47 in hun poten. Zo slecht kan het dus niet gesteld zijn met hun delfstoffen, én met de prijzen die wij ervoor betalen.

De meesten liepen wel poedelnaakt rond.

Já! Geen uniform! Maar wel een AK-47 over hun schouder en een halve erectie tussen hun benen. Ziedaar de moderne neger. Sommigen hadden een hele erectie. Die beelden durfde men niet eens te brengen op ons zevenuurjournaal. Het verschil met de AK-47 was niet altijd even duidelijk. Dat is een klap voor gevoelige kijkers uit het Westen.

(lacht) De AK-47 is niet voor niets het meest imposante handwapen op de vrije markt.

(lacht) De AK-47 is niet voor niets een erfenis van het communisme.

(lacht) Aan zijn verspreiding te merken is de AK-47 de éنية erfenis van het communisme.

(lacht) Dat, en nucleair afval.

De AK-47 is ontwikkeld om een falende bureaucratie te slim af te zijn. Hij schiet met om het even welke munitie, zelfs de verkeerde.

Voor een communistische uitvinding is de AK-47 een verrassend democratisch wapen. Hij schiet gewoon met alles.

Vandaar zijn succes bij de negers.

Als die gasten maar kunnen schieten, met of zonder erectie. De helft van de tijd nog in de lucht ook. Om uiting te geven aan hun vreugde of verdriet. En die hébben negers, hoor. Bij bakken. Negers geloven nu eenmaal in het leven. Begravenissen, geboortes? Het huwelijk van hun beste vriend? Schiet maar in de lucht, jongens. Of gewoon, bij het opstaan. Eventjes in de lucht schieten. Waarom denk je dat veel van hun huizen geen plafond meer hebben? Negers gaan slapen, de ochtend daarna zijn ze vergeten dat ze een dak boven hun hoofd hebben gekregen op onze kosten, dankzij onze ontwikkelingsindustrie, en de schuldcomplexen die wíj ons hebben laten aanpraten. Daar hebben die gasten allemaal geen last van. Die staan op en die beginnen in de lucht te schieten, zoals wij duwen op de knop van onze wekkerradio. Alleen de resultaten zijn anders. Je bent allebei wakker, akkoord, maar hún vliegen de brokken pleister en de stofwolken om de oren.

Dan verschieten ze ervan dat hun gemiddelde leeftijd zo laag ligt.

Dat maakt hun niet uit. Als ze maar in de lucht kunnen schieten. Dat hebben ze gemeen met de Arabier. Die schiet ook in de lucht.

Alleen zie je bij een Arabier niet of hij ook nog een erectie heeft. Dat is het nut van de djellaba. Die bespaart ons de aanblik en hem de gêne.

De Arabier is een neger met schaamtegevoel.

Dat is al heel wat. Schaamtegevoel is het begin van alle beschaving.

Negers en Arabieren vechten tenminste nog voor de eer. En eergevoel is de bakermat van alle beschaving.

Eérgevoel? Zou het?

Eergevoel, eergevoel... Ik weet het niet, hoor.

Eergevoel is iets voor Turken en homoseksuelen, en bij uitbreiding voor alle narcisten. Maar wat koop je ervoor als beleidsmaker?

Het electoraat ligt niet wakker van eergevoel. Anders zouden ze wel op heel andere mensen stemmen.

Jullie zijn jaloers op de zogenaamde primitieve volken. Een tweegevecht biedt de mogelijkheid tot moed, échte moed. Je kunt je tegenstrever in de ogen kijken, en hij jou. Probeer dat maar eens bij de piloot van een B52-bommenwerper. Zelfs gaan lopen heeft geen zin, als je eenmaal zijn bommen kunt zien vallen. Bij een duel moet je juist blijven staan. Daar begint en eindigt een duel mee. Dat is in de eerste plaats een overwinning op jezelf, ook wanneer je sneuvelt.

Het duel is een kruising van egoïsme en zelfbevredestiging. Bij ons zijn oorlogen, afgezien van persoonlijke tragedies en anekdotes, overwinningen van de gemeenschap. Wij gaan er als groep op vooruit. Iedere keer! In tegenstelling tot wat Mei '68'ers denken is oorlog een progressief verschijnsel. Een rechtstreeks gevolg van onze oorlogservaring zijn: de mobiele telefonie en de Tefal-pan.

Waar zouden wij zijn, vandaag, zonder sms en zonder Tefal-pan?

Inmiddels gaat de traditioneel vechtende neger als gemeenschap ten onder aan zijn obsessie voor het mantegen-mangebeuren, op onze kosten nota bene, via caritatieve schijninvesteringen en goedkope leningen van het IMF, die allebei de markt ontwrichten, en verder niets.

Waarom is iedereen toch zo geobsedeerd door de neger?

Onze Renaissance, onze Verlichting, onze industrialisering in al haar facetten — eerste golf, tweede golf, derde golf... Denk je nu werkelijk dat we dat zouden hebben bereikt door maniokwijn te zuipen en, zij het perfect getimed, in groepsverband te huppelen rond een olifantenschedel op een paal? Door de vrouwen, onze vrouwen, te besnijden en ze weer dicht te naaien, ter ere van het zogenaamde 'volle leven'? Ter ere dus van de oudste chef en — vergeef mij de botheid — zijn schildpadkloten, alsook zijn onblusbare dorst naar maagdenvlees? Omdat-ie denkt dat de maagd hem zal genezen van álles? Van vingerkloven tot moderne builenpest?

De maagd wordt overschat. Zeker in tijden van tampons en popmuziek.

Waar de maagd wordt vereerd, is de beschaving nog niet doorgedrongen. Zij wordt dan ook het meest overschat bij de Arabier en bij de neger.

In het bijzonder bij de neger met een AK-47 die niet te onderscheiden valt van zijn erectie.

(lacht) Nu zijn we er! Nu zijn we er! Echte jaloezie woont altijd tussen de benen! Als daar überhaupt iets woont!

Er zijn Afrikaanse vrouwen die hun kut met brandende kruiden drogen om het genot van hun verkrachters te

vergroten. Noem je dat cultuur? Is dat beschaving?

Op zijn minst gebruiken zij hun kut. Voor iets anders dan als onderwerp voor lezersbrieven in een damesblad.

Het gebruik van de kut is in dezen onbelangrijk. Het gebruik van de kut is alleen relevant voor het verspreiden van het leven. Of, in tijden van epidemieën, het verspreiden van de dood.

Staat dat ook in Schopenhauer?

Als je tussen de regels leest? Dan gaat het alleen daarover.

Weet je wat die Schopenhauer van jou zou moeten doen? Vergeef mij de botheid, hoor. Hij zou met zijn broek op z'n knieën voorover moeten gaan liggen op zijn ascetische sofa, kont omhoog, om zich ter lustbevrediging te presenteren aan een Zambiaanse toerismetycoon, of een zakenman uit downtown Johannesburg, of een mijngigant uit Congo Brazzaville, kerels die niet eens hun Armani-pakken uittrekken maar met hun ene hand per mobieltje nog bestellingen accepteren uit Hongkong en Shanghai, terwijl ze met hun andere reeds hun gulp openritsen en hun olifantenpaal naar buiten doen klappen, tegen de stortkoker van Schopenhauer aan, die hij tevoren met Afrikaanse kruiden kurkdroog heeft gestookt en waarin hij zelfs een handvol keukenzout en zeezand heeft gestrooid om 'm extra lekker te laten schuren. Hij zou dan wel minder over de dood hebben geschreven, Schopenhauer, en wat meer over het leven.

(stilte)

Tja! Schopenhauer, Schopenhauer, Schopenhauer... Altijd, altijd Schopenhauer.
Iemand nog een goudrenetje? *(stilte)* Een écht goudrenetje?

Hoofdstuk V: De stamcelbiologe in transit

Kan een vrouw als ik – wetenschapper, terug uit de States, op transit door de streek van haar jeugd, van hoop vervuld op weg naar Dubai – kan een vrouw als ik nog bidden?

Kan een stamcelbiologe überhaupt wel bidden?

Ja. Indien zij alle godsdienst heeft afgelegd. Indien zij Europeaan dúrft te zijn, waar ze zich ook bevindt. Mens durft te zijn en niets meer dan dat. Dit continent is geen continent, het is een cultuur. En daarvan is de mens de kwintessens. De Europeaan heeft, van Grieken tot Vesalius en Galileï, de mens ontdekt. Als eerste en enige. De mens in het heelal, de mens onder de microscoop. De Europeaan is de ontvoogde mens die weet dat kennis, waardigheid en eenzaamheid samenvallen.

Wat zou de wereld zijn zonder onze wetenschap? Wat zou de wereld zijn zonder ons? Mijn beste collega's wereldwijd zijn Japanners. Wanneer zij naar huis gaan, zijn zij Japanner. Maar wanneer zij in hun laboratorium arriveren, worden zij Europeaan.

Zij geven dat zelf toe, en ze wijten dat niet eens aan de atoombom.

De drie grote godsdiensten – van Jahweh, Jezus en Mohammed – zijn elk tot bloei gekomen in een woestijn. Zij hebben als basis niet het leven, maar het óverleven. Vandaar hun patriarchaat. Vrouwen geven leven door, mannen beschermen het tot de laatste snik. Een man vecht en roept op zijn sterfbed, alsof hem onrecht wordt aangedaan. Een vrouw haalt haar schouders op en sluit de ogen.

Het echte Europa heeft van alles, maar het heeft geen woestijn. De woestijn vertekent de mens.

De wetenschap bevrijdt hem. De Europese wetenschap. Een andere is er niet. Europa is een matriarchaat gekoloniseerd door drie patriarchale godsdiensten.

Daarom ligt Europa niet meer in Europa.

Kan de Europeaan dan nog wel bidden? Ik wel. Ik bid elke dag terwijl ik werk. Ik heb al maanden niet meer gewerkt. De tijd dringt. Ik word er niet jonger op. Ik moet naar Dubai.

Daar ligt mijn Europa.

Dubai is een gok. Het geld is er, de wil om het te gebruiken, alsook de garantie op afscherming van de woestijn, en alles wat samenhangt met de woestijn. Maar voor hoe lang? Dat is de gok. Het verwerven van fundamentele kennis verloopt schoksgewijs. Kijk naar de geschiedenis.

We moeten profiteren van ieder interval.

Zodra ik werk, wordt mijn uurrooster mijn rozenkrans. Zo luidt het lot van de laborant. Een middeleeuwer zou mij kloosterzuster noemen. Maar mijn geloften gelden niet de kuisheid. Mijn geloften gelden de Nieuwe Mens. We staan op een haarbreedte van zijn ontdekking af. Ik en mijn assistenten, wij: volgelingen in de orde van het feitelijk onderzoek.

Een ander onderzoek bestaat niet.

Mijn slakkengang van labo naar kantine naar wc naar labo naar kantine weer naar huis – dat is mijn kleine dagelijkse bedevaart van zeven zonden en dertien smarten. Het leven heeft nood aan ceremonies, niet om de ceremonies maar om hun regelmaat. Zoveel herinner ik me nog wel, na dertig jaar Minneapolis, van mijn jeugd in het noorden van Frankrijk.

Regelmaat.

Eerste indrukken zijn de sterkste.

Die onverzettelijke branding van de Noordzee bij Calais. Mijn jeugd heeft mij voor mijn rol gestaald. Onbedoeld en willekeurig. Zoals bij alles wat bestaat. Alleen willekeur is waarachtig.

Coïncidentie is het enige wat in de buurt komt van een god.

Ik groeide op in grijs. Ik hield daarvan. Grijs maakt alle kleuren overbodig en is een uitstekende leermeester. Grijs de zee, grijs de luchten, grijs de kasseien, het arduin van onze rivier en de verstilde vogels daarboven.

In Afrikaanse talen rond de evenaar bestaan dertig woorden voor dertig soorten groen. Ik kende in mijn jeugd één woord voor dertig soorten grijs. Toch leek iedere soort grijs harder of intenser dan de andere. Juist dat

mysterie heeft me naar de wetenschap geleid. Ik begon met het proberen te catalogiseren van de soorten grijs, ik eindigde bij de abstracte schoonheid van cellen en bloed. Het ballet van ons DNA. Het expressionisme van bloedplaatjes onder een microscoop.

Grijs zijn die niet, maar hun mysterie is hetzelfde.

Alsook het catalogiseren. Mijn werk is pijnlijk nauwgezette herhaling, in de hoop dat iets zich níet herhaalt. Mijn gebeden zijn mijn proeven.

Niet alle gebeden laten zich rijmen. Daarom moest ik weg uit het Amerika van vandaag. Een patriarchaat gekoloniseerd door een ander patriarchaat. Het is verwonderlijk dat ik er zo lang heb mógen werken.

Amerika is een mislukt experiment. Ooit opgezet als een tweede, een beter Europa. Onze eerste kolonie die zich los wist te werken, dankzij romantici – Fransen uiteraard, zoals Lafayette. Romantici hebben de moed om desnoods een heel nieuw continent te stichten. Voor de Nieuwe Mens hebben zij niet de moed. Daarvoor zijn ze te zeer verliefd op de oude mens, te weten zichzelf.

Het Vrijheidsbeeld is een cadeau, niet iets wat Amerikanen zelf hebben gegoten. Pas na dertig jaar heb ik dat ingezien. De Verlichting, ontstaan in Parijs, heeft geen vaste wortel geschoten in Manhattan. Manhattan staat net bekend om zijn ondergrond van rotsen. En de weke onderbuik van de Verenigde Staten is van oudsher zwanger van religieuze boeren, op de vlucht voor Verlichting. Ze zijn dat nog altijd.

Dat is geen ramp. Het levert tijdverlies op, maar een ramp is het niet. Het was tijd om te gaan. Het is met staten en continenten als met proeven op laboratoriumratten: trial and error. We moeten blijven toetsen. Een derde, een vierde, een vijfde poging. Ooit vinden wij het Nieuwe Europa. Dat wil zeggen: het stuk land dat hoort bij het Echte Europa en zijn opperste verwezenlijking, de Nieuwe Mens. Indien niet in Dubai, dan ergens anders.

Als ik tegen dan nog leef.

Heeft de wetenschapper een plicht? De wetenschapper heeft de plicht rationeel te zijn én optimistisch. Een van die beide heb je nodig om een imperium op te bouwen, of een rijk te roven van anderen. Ook dat is vaak genoeg gebeurd in Europa. Maar beide tegelijk, ratio en optimisme, heb je nodig om de Nieuwe Mens te durven vinden.

Echte moed heeft niets van doen met vechten.

De Nieuwe Mens zal Europees zijn, of niet zijn. Hij zal het eeuwige leven hebben op natuurlijke, niet op metafysische wijze. Hij zal eeuwig zijn omdat onze wetenschap domweg zijn bloed verbetert. Eenvoud vergt moed.

Ouderdom wordt een ziekte die de Nieuwe Mens in de oren zal klinken als ons de pokken, of de pest. Hij zal optimistisch en rationeel zijn omdat hij niet anders kan. Hij zal zijn als wij, maar dan oneindig veel beter. Europa zal eindelijk waardige zonen en dochters hebben. Ook al is het in Dubai.

Onze enige grens is onze bloedbaan.

Of nee: ons metabolisme.

Onze ogen zijn schilders. In de handen van de schilder wordt verf betekenis maar het blijft verf. Zo werken onze ogen ook. Van de werkelijkheid maken zij een feuilleton van betekenissen, daar waar alleen maar cellen zijn. Alles wat bestaat, bestaat uit cellen. Het lam én de melk. De rat én de onderzoeker.

Cellen kunnen zich delen en vermenigvuldigen. Zo groeien wij in de moederschoot, zo herstellen wij van wonden en zo worden wij oud: na een aantal vermenigvuldigingen gaat informatie verloren. Onze cellen takelen af? Wij ook. Maar cellen uit beenmerg verouderen níet als je ze op een bepaalde manier aanmaakt. We vonden dat bij toeval. Een ander aanmaakserum dan normaal, omdat we bang waren geworden voor de gekke-koeienziekte.

Ja zeker. De gekke-koeienziekte staat aan de wieg van de Nieuwe Mens.

Dankzij het nieuwe serum ontwikkelden wij een cel die niet ouder wordt. Opnieuw per ongeluk. Die cel deelt zich honderd keren, maar blijft dezelfde cel. Sensatie in het labo. We proberen de cel te stimuleren om bloed aan te maken. Maar het wordt geen bloedcel. Het wordt een hersencel.

Een hersencel!

Tot dan toe kon maar één soort cellen dat. Embryonale stamcellen – een bevruchte eicel die zich begint te delen. Piepjonge, maagdelijke cellen die zich nog in alle richtingen kunnen ontwikkelen. Spiercel, beencel, levercel... Die flexibiliteit – als we die ooit kunnen controleren? Dan ligt er medicatie in het verschiet tegen diabetes, parkinson, beroertes.

Maar dat vergt nog duizenden vergelijkende proeven. Op cellen van beenmerg hier, op cellen van embryo's daarnaast. Zo bouwen wij aan de Nieuwe Mens. Met miljoenen embryo's, en met serum ons geschonken door de gekke-koeienziekte.

Embryo's en gekke koeien... Dat klinkt verschrikkelijk omdat ook onze oren kunstenaars zijn, net als onze ogen. Zij suggereren betekenissen waar die er niet zijn.

De Nieuwe Mens is op komst! De Nieuwe Mens is aristocraat zonder de kwalen van de aristocratie. De Nieuwe Mens leeft lang genoeg om echte kennis te verwerven. De Nieuwe Mens zal niets vergeten. De Nieuwe Mens kent geen ziektes die hij zelf niet kan creëren of corrigeren. De Nieuwe Mens is nederig omdat hij weet waar hij vandaan komt. De Nieuwe Mens is nog niet voor vandaag. De Nieuwe Mens is begrijpend want hij maakt meer mee.

De Nieuwe Mens is tegelijk moeder, dochter, echtgenote, minnares, kleindochter en grootmoeder. Tegelijk vader, zoon, echtgenoot, minnaar, kleinzoon en grootvader. De Nieuwe Mens zal de tijd hebben om ál zijn talenten te exploreren. De Nieuwe Mens zal de tijd hebben om te genieten van alle anderen die ál hun talenten exploreren. De Nieuwe Mens zal in bescheidenheid en bewondering kijken naar de Oude Mens, en wat die niet allemaal heeft verwezenlijkt in slechts een fractie van zijn leven.

De Nieuwe Mens is een volmaakte Europeaan.

De Nieuwe Mens is Europa op zijn best.

De Nieuwe Mens bevrijdt zichzelf.

De Nieuwe Mens is de enige mens.

De Nieuwe Mens is onvermijdelijk.

De Nieuwe Mens is nuchter.

De Nieuwe Mens is nuttig.

De Nieuwe Mens is nodig.

De Nieuwe Mens is op komst.

Als ik tegen dan nog leef.

Hoofdstuk VI: Oh, wat haat ik toch de Russen

Napoleon. Die zou terug moeten komen.

Napoleon?

De gekkenhuizen zitten vol Napoleons. Dat tekent zijn genie.

Is het een teken van genie, in gekkenhuizen zitten met z'n duizenden, alsof je bent gekloond?

Reken maar. De gekkenhuizen zitten niet vol Gorbatsjovs of Lech Walesa's.
Er zitten geen Margaret Thatchers in gekkenhuizen. Er zitten geen Helmutten Kohl.
Die zouden er móeten zitten. Maar ze zitten er niet.
Er zitten Napoleons. En af en toe een Lady Diana. Maar nooit zoveel als Napoleons.
Napoleon was een genie.

Nou, nou... Napoleon was een darmpoliep van de Franse Revolutie.
Een tyfusparasiet. Een kannibaal.

Hij is het bewijs. Elke revolutie is gedoemd haar kinderen op te vreten.
Eerst te fusilleren, dan pas op te eten.

Vergeet de guillotine niet.

Als er iets is wat ik nooit vergeet, dan is het wel de guillotine. Hou op! Napoleon was een genie.

Hij is maar één ding. Een ultiem bewijs. Nooit gaat het revoluties om snelle verandering, maar om verandering die juist te snel gaat voor de amechtige burgerman, in geijkte banen te schoppen. Dát bewijst hij, gek of niet.

Napóleon?

Napoleon, ja! Revolutie is conservatisme, vermomd als het verlangen naar vernieuwing. En het voordeel aan dat verlangen is dat je met niemand rekening hoeft te houden. Het is groepsregressie met een glimlach en een bloedend zwaard. Revoluties, en zeker de Franse, ontstaan uit bloeddorst en achterlijkheid, verkleed als heldendom. Oorlog met een propre naam en een elke avond schoongewreven

lei. Le jour de gloire est arrivé? Nou, reken maar... Verraad, verkrachting, plundering, brandstichting, verminking zonder vorm van proces of berouw. Het is voor de goede zaak! Revoluties baren creaturen als... als... Cromwell en Napoleon. Nooit soelaas, altijd, altijd brandstichting bij nacht, volle gevangnissen en de heruitvinding van de willekeur! Dát is revolutie.

Ga dat in 1917 maar vertellen in Rusland, tegen de lijfeigenen van de tsaar.

In Rusland ligt zoiets anders.

De Russen zijn geen mensen zoals jij en ik?

Ik stel voor dat we het daar een andere keer over hebben. Dus het zijn geen mensen zoals jij en ik?

Bij Russen betekent álles een vooruitgang. Een frisse adem en een ochtend zonder Alka-Seltzer?
Dat is voor een Rus al een reuzenstap. Wat de eerste man op de maan betekende voor de mensheid, betekent voor een Rus opstaan zonder kater, naast je eigen vrouw, en zonder de gedachte aan wat je vandaag je staat of je bedrijf weer afhandig zult gaan maken. Russen zijn melancholici zonder werk en zonder trots. Nauwelijks mensen. Een tussensoort, toendrabavianen, steppemakaken. The missing link sprak Russisch en was een

orthodoxe Byzantijn. Waarom denk je dat Russen zo dol zijn op iconen en autoriteit? Als het maar blinkt, en als ze maar geen verantwoordelijkheid moeten opnemen die groter is dan het uniform dat ze zo graag dragen, met die belachelijk buitenmaatse kepies. Als ze maar wodka mogen stoken uit de aardappelen die hun oude moedertje gekweekt heeft in haar volkstuin. Leer mij de Russen kennen! Ze kunnen aardig viool spelen en hun kaviaar is best lekker, daarmee is alles gezegd. En daar viel jouw genie binnen! Napoleon? Verblind door de wijven van Sint-Petersburg omdat de Franse vrouwen hem te kort van stuk vonden – en geef ze eens ongelijk. Verblind door de schilderijen uit de Hermitage, die nota bene voor negentig procent niet bepaald geschilderd werden in de buurt van de Wolga. Russische schilders? Laat me niet lachen! Russen zijn eeuwige kinderen, zwakzinnigen – waarom denk je dat er zoveel Mongolen wonen?

En Tolstoj dan? Tsjechov? Dostojevski!

Schrijvers heb je overal. Schrijvers zijn genetische accidenten. Zeker in Rusland. De lezers, daar gaat het om. Driekwart analfabeten, dat zegt genoeg. Om dat te veranderen was er een despoot nodig als Stalin, en miljoenen gedeporteerde doden in de diepvries van Siberië. Dat was er nodig, om van driekwart analfabeten naar de helft analfabeten te gaan. Vind je het gek? Russen hebben geen ambitie zoals wij. Russen hebben niets en ze snakken naar alles. Het zijn negers met een berenmuts. Onverbeterlijke kozakken met het IQ van hun eigen paard, de enige maitresse die hen begrijpt en die niet kokhalst als ze zich door hen laat bespringen. Vers brood, een behoorlijk biertje, een krant met faits divers in plaats van toespraken, een telefoonboek waarvan de nummers kloppen – dat was, zelfs in 1980 nog, waar de Russen het meest naar snakten, behalve naar ‘iedereen zijn eigen koelkast’, ‘iedereen zijn eigen tv’, ‘iedereen zijn eigen flatneurose’, en wat voor andere illusie ze ook koesterden van de vrijheid. Vrijheid? De Russen verlangen ernaar om ons te worden, om ons te zijn – en nu ze denken dat ze ons eindelijk zijn, nadat hun stomme tuinmuur in Berlijn is omgevallen, nadat heel hun Sovjet-Unie is uiteengespat als een strandbal in een kogelregen, nadat hun troosteloze metropolen worden geregeerd door een entente cordiale van de nieuwe maffia en de oude KGB, zeg mij: heeft het hen gelukkiger gemaakt? Hun glorieuze, met moeite zeventig oktobers volgehouden kutrevolutie?

Ze zijn er alleszins beter aan toe dan in 1916.

Iedereen is er beter aan toe dan in 1916. Zelfs de Chinezen. En breek me de bek niet open over Chinezen!

Jij bent gek.

Ik ben op zijn minst geen Chinees, dus ik heb geen revolutie nodig. Wij hebben geen revoluties nodig. Bij ons zijn revoluties vergissingen. Wij staan daarboven. Voor mensen met ons pedagogisch netwerk, onze ontwikkelingsgraad? Daarvoor is de notie ‘revolutie’ al een belediging! Achteruitgang, verpakt als de nieuwste mode! Een travestie van wreedheid en folklore!

Wij?

Wij, ja! Wij hebben godverdomme geen revoluties nodig! Over mijn lijk!
Wij hebben vooruitgang. Dat is al erg genoeg.

Hoofdstuk VII: De ondernemer capituleert

Ik ben een scheldwoord geworden. Ik ben altijd een scheldwoord geweest. Ooit was het een spel. 'Commerçant, flessentrekker, charlatan.' Nu is het geen spel. Nu maken ze mij kapot. Beperkingen! Retributies! Ze eisen mijn vel. Ze nemen mij over. Quota's! Controles! Ze vergeten wat ik gedaan heb. Nog wel voor hen. Ze kotsen mij uit. Mij!

Laten ze maar eens bewijzen dat ze verder kunnen zonder mensen als ik. Het is niet de eerste civilisatie die dat denkt en die vervolgens ten onder gaat. Kinderen kun je vergeven – hun hersens zijn in de groei, daar hoort revolutie bij. Maar zij? Zij hebben uit mijn hand gegeten. Wie betaalde hun salaris? Ze hebben mijn bloed gezopen, mijn vingers schoongelikt. Nu bijten ze die af. Ik heb mijn leven geofferd. Voor hen. Ik heb fortuinen verdiend, akkoord. Wat ben ik ermee? Ik heb amper geleefd. En wat had ik anders moeten doen? Ze niet verdienen? Dat is erger dan ze wel verdienen. Dat haalt het hele systeem onderuit. Daar is ons weefsel niet tegen bestand. Men moet verdienen wat men kán verdienen.

Kastelen, een jacht, vier echtgenotes, een maîtresse in het hart van Parijs... Ik heb daarvoor gewerkt. Zonder die fortuinen en die maîtresse had ik mij net zo goed uit de naad gezwoegd. Ik houd van fabrieken. Ik houd van balansen, activa's en de muziek van een externe audit. Waarom zou ik gaan vissen als ik kan vergaderen en knopen doorhakken? Ons systeem duldt geen bescheidenheid. Als er geen top is, is er geen bodem. Dan heb je niets. Is dat zoveel beter? Als ik niet het onderste uit de kan haal, worden zij het slachtoffer. Zij, jullie, iedereen, allemaal. De zwaksten eerst. Dat wil ik niet op mijn geweten.

Toch kotsen ze mij uit. Mij!

De kurk waar de natie op drijft.

Ach zo, ze kotsen mij uit? Ach zo, ik ben een scheldwoord?

(*opent zijn koffers vol aandelen en geld, dat hij begint te tellen*) Ik vergeef het hun. Ze weten niet wat ze zeggen.

Maar zou een religieuze staatskwezel kunnen wat ik kan? Ik heb kanalen doen graven, ik heb luchtvaartmaatschappijen boven de doopvont gehouden. Moet ik mij daarvoor schamen? Ik heb staal doen gieten, beton verkocht van Oslo tot Palermo. Een van mijn bruggen, in een Franse vallei, dwingt reizigers tot ontroering, iedere dag. Zuivere schoonheid, en rendabel in tien jaar. Wie kan dat zeggen? Ik bezit de verbeelding die dichters niet kunnen hebben en die politici niet durven hebben. Een bruto nationaal product gaat vooraf aan wetten en gedichten, niet omgekeerd. Laten ze het maar eens proberen. Zonder bloedbad, zonder depressie, zonder oorlog – zonder mij. Laten ze het proberen! Ik trek mijn handen ervan af.

Ik trek naar Argentinië. Ik heb mijn bekomst. Een nieuwe baan, een nieuw bestaan. Buenos Aires? Ik snak naar de tango. Ik begin weer bij nul. Als het kampdokters daar lukt? Gevluchte dictators? Ik heb tenminste iets bij te dragen. Ik heb talent. Ik heb fortuinen. Ik weet wat ondernemen is. Dat kun je niet zeggen van een kampdokter, of een dictator. Toch niet per se. Zelfs niet in Buenos Aires.

Ik snak naar de tango! Ik smacht naar de tango! Als ik moet sterven,

laat het zijn in een stad waar de tango regeert.

Dat is de enige regering die ik ooit nog vertrouw.

'*Il faut décourager le talent.*' Dat zei mijn vader, iedere dag. Talent moet je ontmoedigen. Dan komt het tot bloei. Dat was zijn motto. Hij sloeg mij uit liefde. Geen man heeft mij meer liefgehad dan mijn vader.

Toen hij stierf ging de erfenis naar zijn maîtresse. Niet naar mij. Mijn vader had gelijk. Nu heb ik leren knokken. Ik ben hem dankbaar. Het heeft een tijd geduurd maar ik ben hem dankbaar. Een zoon die dankbaar is vóór zijn veertigste, heeft een slechte vader gehad. *Découragez le talent!*

Maar je moet het niet de nek omwringen, talent. Dat is wat zij doen. Inmenging! Nationalisering! Controleurs! Ik hoef geen medailles, maar ik hoef ook geen strop om de nek. Voorschriften! Wetten! Rassen! Religie! De mensen zijn gek. Ik trek wel naar Argentinië. Daar zijn ze heetgebakerd maar niet gek. Daar zijn ze dankbaar. Viriel. Erkentelijk. Ordentelijk. En kort van geheugen.

Dat laatste zijn ze hier ook. Nou! Ze kotsen mij uit. Mij! Wie heeft de boel heropgebouwd, na het fascisme? Mensen als ik. Moet ik mij schamen? Er kwam poen uit Amerika – wie heeft dat geld gebruikt in plaats van opgemaakt? Geïnvesteerd in plaats van potverteerd? Naar Afrika gaat ook poen. Daar liggen ze nog altijd te creperen.

Wij hebben in minder dan een eeuw onze bevrijders doen wankelen. Wij groeien ze boven de kop. Ze schelden op ons. Ze willen hun geld terug. Ze eisen respect. Ze hebben ons bevrijd, maar wij winnen de oorlog. Met terugwerkende kracht, en zelfs tegen onze bevrijders.

Door mensen als ik.

En nu kotsen ze mij uit?

Wie heeft de communisten verslagen — behalve de communisten zelf? Mensen als ik. Moet ik mij schamen of zo? Onze distributie alleen al was superieur. En als je distributie beter is, dan bèn je beter, op ieder gebied. Zelfs het morele. De enige ijzeren wet die ik ooit zal erkennen.

Wat hadden de communisten sowieso om te distribueren, behalve terreur en kozakkentabak?

Wie een Trabant een wagen durft te noemen, moet niet dromen van de wereldheerschappij. Een maatschappij die geen diversiteit aan afgewerkte producten kan verwekken, laat staan verdelen? Die is ten dode opgeschreven. En welke producten, als eerste? De amateur zal antwoorden: staal. De leek zal zeggen: brandstof. Ik zeg: tampons, wc-papier en afwasmiddel. Een economie draait op de huisvrouw. Zij bepaalt de overlevingskansen van je systeem. Geen ideoloog die daarmee rekening houdt — daar zijn het ideologen voor. Als de man zich verveelt, gaat-ie vissen of voetballen. De vrouw gaat winkelen. De staat die dat beseft, overleeft. Als een vrouw zegt: 'Ik heb steun nodig!' moet je niet antwoorden: 'Lees nog wat Fidel Castro.' Je moet kunnen zeggen: 'Koop een nieuwe sportbeha.' En die sportbeha moet klaarliggen. In een winkel. Om de hoek. Tegen concurrentiële prijzen. Zo win je de oorlog. Zelfs al is het een Koude.

En nog kotsen ze mij uit!

Wie heeft als enige strijd durven voeren tegen de kanker van ons tijdsgewricht, de eeuwenoude syfilis van ons continent — het nationalisme? Mensen als ik. Moet ik mij schamen? Waar de handel floreert, is niemand gebaat bij vernieling. Behalve misschien de ideoloog en de pilarenbijter. Zij zijn de architecten van de opgelegde vrede, die geen vrede is maar dictatuur. Wij zijn architecten van de organische vrede. De echte vrede, de enige vrede.

Handel verenigt de mensheid! Handel is vrede! Grensoverschrijdende vrede! Handel is wereldomspannend bruto nationaal geluk!

Wij smeden de vrede op onze werkvloeren, in onze kantoren, tijdens onze zakenlunches, onze topbijeenkomsten waar wij van mening verschillen in veertien talen en een compromis bereiken waarbij iederéén winst mag maken. Wij maken broeders van alle mensen. Wij smeden de vrede — en de ideologen schieten haar kapot, met hun fata morgana's van een beter leven in het hiernamaals, of een levensloop in het gareel van hún theorie. Zij haten de werkelijkheid onder het mom die te willen verbeteren. En van alle ideologen zijn de nationalistes de gevaarlijkste. Lees onze geschiedenis. Duizenden jaren strijd, honderdjarige oorlogen, voor een vlag en een volkslied en de waan van een grens.

Ik haat grenzen! Ik haat douaniers en hun onnatuurlijke taksen! Ik haat álle grenzen! Het kapitaal zal vrij zijn of niet zijn! Het gekooide kapitaal wordt kanker! Het gekooide kapitaal is een gevaar! Zover wil ik het niet laten komen. Ik word geen kanker. Daar ben ik niet voor in de wieg gelegd. Ik ben geen kanker. Ik ben wie ik ben. Een heraut van de organische vrede. Men kotst mij uit? Dan trek ik weg. Ik kies eieren voor mijn geld. Eieren en tango. De balsem van de tango.

Adieu! Ik trek wel naar Buenos Aires.

Buenos Aires! Goede lucht, gezonde grond.

Mensen als ik smeden de vrede wereldwijd. Tenzij ze handelen in wapens. Maar dat is een minderheid. Een aberratie. De meesten van ons zijn zo niet. Wij zijn juist de koningen van het interbellum. Als wij worden vervolgd, staat de oorlog opnieuw voor de deur.

En wij worden vervolgd. In iedere bijbel staat er wel een gek gereed om ons uit zijn systeem of zijn tempel te ranselen. Maar wie heeft zijn tempel gebouwd? Wie heeft ervoor gezorgd dat er bakstenen en mortel bestonden in the first place, en dat ze op tijd werden geleverd, tegen een redelijke prijs? Zonder koopman geen godsdienst! Zonder handelaar geen religieuze school!

Ondankbare honden.

De geschiedenis wordt geschreven door ideologen maar ze wordt gemaakt door mensen als ik. Moet ik mij schamen? De grootste uitvinding in de geschiedenis van de mensheid is de naamloze vennootschap. Als ons continent al een erfenis hééft, is het de naamloze vennootschap. Het doelmatig samensmelten van ongebruikte kapitalen tot meerdere eer en glorie van de organische vrede voor iedereen.

Wij hebben het geld bevrijd van zijn individuele bezitter, ten voordele van zijn individuele bezitter. Wij hebben de gemeenschap uitgevonden, de echte gemeenschap, waar iedereen beter van wordt, waar de Romeinen al van droomden, de 'communio', de échte 'communio'. Die hebben wij gemaakt. Wij zijn de communisten. Wij! Wij zijn de echte communisten: communisten die winst durven maken, die durven concurreren, tot nut van 't algemeen. Real-communisten. De enige communisten. De rest zijn bedriegers. Daarom zijn ze verdwenen.

Wij niet. Wij verhuizen al eens maar verdwijnen doen we niet. Moet ik mij schamen of zo? Jullie hebben mensen als ons nodig. Iedereen heeft mensen als ons nodig. Sla de geschiedenisboeken er maar op na. Zodra de naamloze vennootschap ten tonele verschijnt, neemt de welvaart exponentieel toe. Ik heb er zelf tien gesticht en ik zat in dertig raden van beheer. Moet ik mij schamen of zo?

De naamloze vennootschap is een persoon die uitsluitend bestaat voor het recht, hij is een beter persoon, een sterker persoon, een zuiverder persoon dan wij: hij laat zich niet afleiden door jaloezie of vooroordelen. Hij heeft het eeuwige leven tenzij zijn verwekkers anders beslissen. De naamloze vennootschap is de zoon die ik nooit heb gehad.

Hij werd voor het eerst in het leven geroepen in het vroege Venetië, dat zegt genoeg. Iedereen kon op het Rialto centen lenen aan een schipper die muskaatnoot of zijde wou verschepen op de lange vaart. Een weduwe, een jonge snaak met een erfenis, een rentenier... Ze werden allen tegen oplichterij door de Stad beschermd, desnoods vergoed. Zo werd Venetië groot. *Pecunia non olet!* Geld stinkt niet. Het kent god noch meester, en zo hoort het ook.

Ik laat mij niet langer uitschelden en bedreigen. Ik schaam mij níet. Ik trek mijn conclusies. Probeer het maar eens zonder mij, ondankbare zwijnen. Ik trek naar het land van het zilver, het land van het geld, le pays de l'argent, waar de lonen tenminste nog betaalbaar zijn op de koop toe.

Le pays de l'argent! Het zilver van Argentinië heeft ons gered in de zestiende eeuw. Ons monetaire systeem stond voor een implosie, niemand kon nog iemand betalen, er was geen edelmetaal genoeg, een ramp was dat, een rámp. Maar het nieuwe goud van El Dorado en het zilver van Argentinië stonden ons toe om opnieuw te betalen. Onze organische vrede was voor altijd gegrondvest, voor altijd gered.

Het is tijd om iets terug te doen. Ik trek naar Argentinië. Ik draag mijn kapitalen met interest vermeerderd over de zeeën met mij mee. Ik breng ze terug, mijn kapitalen, mijn fortuinen — als ik hier word uitgekotst en vervolgd? Dan geldt dat voor heel mijn persoon, en mijn fortuin is mijn persoon. Ik bén mijn geld.

Ik vertrek!

Ik draag mijn fortuinen terug naar het graf van de indianen aan wie wij het nieuwe zilver hebben ontfutseld in ruil voor de oude pokken, in ruil voor hun afslachting. Het is tijd om iets terug te doen, als heraut van de organische vrede, als ambassadeur van de naamloze vennootschap. Ik draag het beste en zuiverste mee wat ons continent ooit heeft voortgebracht, en ik breng het naar Buenos Aires, als een zoenoffer. Ik doe boete voor de pokken, ik snak naar de tango, ik smácht naar de tango, ik verlang naar de dans in het nieuwe El Dorado, de tango van geld en organische vrede. Geld en vrede!

Geld en vrede zijn synoniemen, op muziek gezet. Geld is het schoonste muziekpapier ooit door de mens bedacht. Geld is de sleutel op alle poorten.

Geld is weldoend en anoniem.

Geld is rechtvaardig.

Geld is gezonder dan citroenen.

Geld is genadig.

En gewillig.

En gediensstig.

Gehoorzaam.

Genegen.

Geld is groot! Geld is goed!

Geld is geld.

Ik ben ik.

Ik = geld.

(kerkklokken beginnen oorverdovend te luiden)

Hoofdstuk VIII: Wat ik zal missen (3) — parmaham

Ja! Hemeltjelijef! Natuurlijk!

Wat?

Dat ga ik nog het meest missen! Oh god in de hemel! Hè?

Wat scheelt er?

Parmaham! Parmaham!

Hè?

Wat is daarmee?

(het klokgelui valt stil)

Dát zou ik pas missen.

Wat?

Parmaham!

Pármaham?

Het leven laat zich het beste smaken in details, en voor mij is en blijft dat parmaham.

Ik zou parmaham geen detail durven noemen.

Dat was maar een tournure. Ik wil maar zeggen — als je mij zou vragen: wat maakt het leven nu de moeite waard? — dan staat parmaham in mijn toptien.

Als je het zo stelt! Parmaham? Topvijf.

Ja, lekker! Parmaham!

Maar met meloen erbij.

Met meloen — dat haalt me de koekoek! Mét meloen.

Correctie. Met een cavaillon. Een meloen uit de streek van Cavaillon. Een échte cavaillon.

Daar heb je gelijk in. Het moet een echte cavaillon zijn. Anders ben je bij de bok gestoken.

Een echte cavaillon. Met echte parmaham.

Dat staat buiten kijf! Echte parmaham.

Voor minder doen we het niet.

(zucht verzaligd) Parmaham, parmaham, parmaham...

Maar dan wel echt: échte parmaham. Ja-a! Uit Parma!

Allicht! Geen parmaham uit Zweden.

Echte parmaham.

Die vind je zo snel niet meer, tegenwoordig.

Hou op. Je gaat gewoon naar Parma. Het moet al gek lopen als je daar geen ham vindt. De streek is ernaar genoemd.

Was het maar zo simpel!

Het is zo simpel. Je gaat gewoon naar Parma. Je kunt geen echtere parmaham op de kop tikken.

Ah, Párma, Párma!

Parma zien en sterven.

Ja! Met een bordje échte parmaham voor je snuit! Met een cavaillon! Echte cavaillon!

Met het certificaát van cavaillon!

Een certificaat?

Een echt certificaat!

En dan weet je het nog niet zeker, vandaag de dag.

Ach, zolang ze maar uit Cavaillon komen en niet uit Krakau.

Hebben ze meloenen in Krakau?

Kan me niet schelen. Ze hebben alleszins geen cavaillons. Laat staan parmaham.

Ah! Parmaham!

(zucht verzaligd) Parmaham, parmaham, parmaham...

Echte, échte parmaham!

En camembert. Pardon?

Camembert. Let wel: echte camembert.

Mja – camembert... Oké. Waarom ook niet?

Maar dan wel: échte camembert!

Ik ga akkoord. Camembert? Echte camembert? Ik zou zeggen: toptwintig.

Het spijt me zeer. Ik zweer bij roquefort. Camembert krijg ik niet door m'n strot.

Ook geen echte?

Vooral geen echte. Namaak, tot daaraan toe. Op smaak gebracht, gemodificeerd, geïntegreerd? Dan wel. Maar echte camembert? Dat staat te rotten terwijl je ernaar kijkt. Ze moesten het verbieden. Er zijn biersoorten voor minder uit de handel genomen.

Er zijn dozijnen brouwerijen en duizenden families geruïneerd voor de helft van de rottentis van één camembert.

Aan mijn lijf geen camembert. Parmaham? Elk moment van de dag. Echte parmaham? Met echte cavaillon? Laat maar komen. En moezelwijn natuurlijk. Echte moezelwijn.

(lacht) Echte moezelwijn! Dat bestaat niet eens.

(lacht) De Moezel is niet eens een echte rivier. Dat is een open riool. De afvoerpijp van vervallen staalcomplexen en steenkoolmijnen. Daar komt geen wijn vandaan. Laat staan echte wijn.

(lacht) Moezelwijn gebruiken ze in abattoirs om de vloeren te ontsmetten tegen de vogelgriep en de varkenspest. Toxisch fruitsap, aangelengd met klinische alcohol. De enige manier om ervan te genieten is intraveneus inspuiten. Niet eens met een infuus, gelijk met een klisterspuit. Hoe sneller je ervan af bent, hoe beter.

(lacht) Zwijg mij van moezelwijn!

(lacht) Slechte afdronk, zuur bouquet!

(lacht) Koelwater! Drink het één jaar lang en al je haar valt uit.

(lacht) Je geeft meer licht af dan de weeskinderen van Tsjernobyl.

Oké, oké – dan geen moezelwijn. Als er maar parmaham is. Echte parmaham. Met een echte cavaillon.

(zucht verzaligd) Ah! Parmaham!

Altijd, altijd parmaham! Met een échte cavaillon!

(lange stilte)

Iemand nog een stukje brood?

(stilte)

Echt brood?

(stilte)

Een goudrenetje, dan?

(lange stilte)

Een echt goudrenetje?

Hoofdstuk IX: De drie gratiën zingen

Wat is de vrouw? (gedrieën)

Het donkere, het stinkende bewijs
dat mannen eeuwigdurend kunnen haten verminkend en geschonden paradijs
dat mannen nooit geheel kunnen verlaten

*Wat is de vrouw?
Wie is de vrouw?*

De weerloze verwekster van verraad waar mannen zich begerig aan bezatten de wrede, harteloze toeverlaat
die mannen nooit geheel kunnen bevatten

*Wat is de vrouw?
Wie is de vrouw?
Hoe is de vrouw?*

Het schuldcomplex, de snee, de honingdauw waar mannen zich funest aan overeten de vuilnisbak,
het slijm, de kabeljauw die mannen liefst geheel zouden vergeten

De hersenschim, de schimmel en de schaar waar mannen zich verblindend in verliezen de zon, de zotternij, de
zoutpilaar
waar mannen nooit geheel voor kunnen kiezen

Het slakkenhuis, de wijn en het venijn waar mannen zich baldadig van bedienen de weelde, het juweel, het
hermelijn
dat mannen nooit geheel zullen verdienen

*De kwade trouw, het heilig hart, de zoete pijn —
Dat is de vrouw
Dat is de vrouw
Dat is de vrouw*

Het weer op te bouwen meisje (1)

Geef mij mijn lijf retour, en ik hanteer het deze keer alleen maar voor de wraak. Geef mij daartoe mijn lijf cadeau zoals het was. Het hoeft niet eens gecorrigeerd te zijn — nog meer verlokkelijk gemaakt, of heter, dan het was. Dat hoeft niet. Ik was voldoende begenadigd in de lente van mijn leven, met alles wat een vrouw van doen heeft óm te leven.

Nu hangt en ettert ze, die begenadiging van mij. Kijk. Kijk naar mij en zie u zelf. Ik schift. Ik val uiteen. Mijn bloed keert zich tegen mijn knoken, mijn knoken voeren strijd in helse pijn tegen mijn hersens, en mijn hersens vechten tegen hun memorie. De herinnering is een doem. Er is te veel dat ik nog weet, zoveel dat ik het liefste zou vergeten. Wie, zoals ik, uiteenvalt en zich voelt ontbinden, wil maar één ding kunnen, en dat is: vergeten.

Slechts één ding wil ik niet vergeten: mijn lijf toen het gespannen stond. Toen het nog tepels kende rozer dan het topje van een kinderpink, weerbarstig als de wipneus van een boreling. Twee borsten, niet veel groter dan de handen van de slagersknecht — hij als eerste woog ze, met moeite veertien, zijn handen roken naar gehakt. Hij leerde stotteren met mijn borsten in zijn handen: 'M-m-ag het iets meer zijn,' zei hij, mij met beide handen wegend alsof hij in de slagerswinkel te bestellen stond. En ik? Ik leerde hijgen, toen ik kort daarop aan alle kanten werd gewogen door een kenner van het vlees van veertien jaar.

Sindsdien mocht het voor mij altijd iets meer zijn, altijd meer. Waarom zich laten wegen door twee handen, als er ter wereld meer dan twee keer zes miljard voorhanden zijn? En als men daar een weinig voor betaald kan krijgen — wat is daar de schande van?

Er zijn mensen die hun brood verdienen met de dood. Er zijn mensen die hun brood verdienen met gehakt.

De stervenskunstenares (1)

Ik wil dood. Ik wil eindelijk eens dood mogen gaan. Met uitzicht op twee oceanen tegelijk, of de skyline van een oude metropool in de zomer. Een mens moet in de ogen durven kijken van wat hij achterlaat. Anders kun je net zo goed niet doodgaan.

En ik wil dood mogen gaan terwijl ik gezond ben. Dan heb ik er tenminste nog wat aan. Ik wil gewoon dood. Dat is mijn recht. Ik heb heel mijn leven met mijn lijf gedaan wat ik wilde, anderen nog veel meer — wat zij niet allemaal wilden met mijn lijf? Breek mij de bek niet open. Zelfs dat hebben ze met mij gedaan. Ze hebben eens allebei mijn jukbeenderen gebroken, en niet voor een schoonheidsoperatie. Daar moet je mee leren leven. Vrouwen als ik zijn de achterkant van alle cultuur. En die verklapt meer dan de voorkant. Altijd. Dat is de essentie van porno en van politiek: de achterkant verklapt meer dan de voorkant. Altijd.

Eén klant brak mijn kaak, ik moest 'm daarna net zo goed nog pijpen. Ik heb geen tand meer van mezelf in mijn bek. En dan heb ik het alleen nog maar over mijn gezicht. Ik zwijg over de rest. Alles hebben ze met mij gedaan, alles wat zij maar wilden. Dat is de essentie van het beroep, dat zij met jou alles mogen doen wat ze willen. Als je daar niet tegen kunt moet je er niet aan beginnen. Ik ben begonnen op mijn dertiende. Als je het financieel bekijkt, is dat vijf, zes jaar winst. Als je het filosofisch bekijkt ook. Je leert vroeg de wereld kennen zoals hij is.

Dat is evenveel een voordeel als een nadeel.

Maar ik heb hem nu genoeg leren kennen. Ik ben al aan de herhalingen toe. En aan herhalingen van de herhalingen. Het is welletjes geweest. Ik wil dood. Laat mij nu toch eens doodgaan. Eindelijk dood.

Oh ja! Ja...

Ik wil gewoon dood.

Het weer op te bouwen meisje (2)

Ik wil mijn lijf terug! Zoals het was. Ik heb er geen bonnetje van, maar ik weet nog perfect hoe het eruitzag toen het nog nieuw was. En dat wil ik terug. Ik heb het nodig voor mijn wraak. Als ik nog leef, dan is het voor de wraak. En daar heb ik mijn lijf voor nodig zoals het was.

Niet dit karkas.

Mij maak je niets wijs. Ik ben een groot kenner van menselijke lijven. Ik ben een hoer. Al meer dan vijftig jaar. Ik ben een specialist in wat het vlees kan overkomen al het vasthangt aan een menselijk geraamte, bij mijzelf zowel als bij mijn klanten. Om één ding ben ik blij: het hángt nog vast aan mij, mijn vlees. Nu zijn tenminste de processen van al dat hangen nog om te keren. Het enige privilege van dit tijdvak is dat onze nieuwe wetenschap dat kan – zulke processen keren. Begrijpen doe ik het niet, maar er is zoveel dat ik niet begrijp. Als het maar kan!

Oh hemeltje, oh hartenlief – opnieuw zo jong te kunnen worden als men is gebleven in het diepst van zijn gedachten... Dat zoiets kan!

Tenminste, als men zich begeeft naar een oord waar men dat mag. Hier mag niets meer. Alles ligt aan banden. Waarom zou ik niet mogen worden wie ik ooit geweest ben? Wat is daar nu weer immoreel aan? Waarom is alle wetenschap opnieuw verdacht? In wat voor tijden leven wij? Waarom zou een mens daar zelfs maar toestemming voor moeten vragen? En aan wie?

De angst voor de nieuwe mens maakt de oude mens radicaal moordzuchtig. Hij verwacht zijn erfgoed met... met... folklore en paniek. Een vijandbeeld is rap gemaakt. En wie is nuttiger als binnenlandse vijand dan vrouwen zoals wij? (*lacht*) De machtigen haten ons sowieso. Wij kennen hun geheimen. De machtigen hebben ons die zelf verteld terwijl zij zich door ons lieten pijpen, terwijl zij onze zachtste lellen vingerden met bikkelharte hand.

De stervenskunstenares (2)

Zal ik eens zeggen wat ik van het leven vind? Ik had me er meer van voorgesteld. En ik heb niet de indruk dat ik daar alleen in sta.

Leven? Je kijkt het een tijdje aan, je wordt zeventig voor je het weet, en je denkt: is dit het nu? Is dit het, waar

eeuwenlang bibliotheken over volgeschreven zijn? Waarvoor jongenskoren zijn opgericht, sommige met castraten? Is dit het, wat door alle kerken heilig wordt verklaard en metterzwaard verdedigd tot er doden vallen? Kijk om je heen. Is dit het? Is dit de basis van onze rechtspraak, ons onderwijs, onze sportvoorzieningen? Het fundament van kunst en betrachtning in de wetenschap? Dít?

Dan valt het mij wat tegen.

Kan aan mij liggen. Ik ben een hoer van in de zeventig. Er zijn gunstiger perspectieven. Maar dat kun je ook omdraaien. Als er iemand iets afweet van het leven, dan is het wel een hoer van in de zeventig. En die hoer zegt, zonder spijt of hysterie, die zegt: ik had me er meer van voorgesteld.

Maar hoer of niet, verwachtingen of geen – ik mag niet kiezen hoe ik de weg van alle vlees zal gaan. Hoe is dat mogelijk? Ik ben een vrouw. Ik ben een hoer. Ik ben in de zeventig. Ik wil gaan. Ik wil eindelijk mogen gaan. Ik wil dood. Misschien stel ik mij ook daar te veel van voor, maar ik betwijfel het. Tienduizenden hebben met mij uitgespookt wat ze wilden. Tienduizenden mannen met een erectie. Dat betekent: heel veel dadendrang en weinig woorden. Tenzij bij sommigen, daar was het omgekeerd – heel veel woorden, weinig daden. Dan nog deden ze met mij wat ze wilden. Praten is ook een vorm van misbruik. Ik had liever dat ze zwegen als ze met me deden wat ze wilden.

Tienduizenden.

En nu mag ik niet met mijn lijf doen wat ik wil. Ik blijf er mee zitten. Met mijn oude knusse knoken, mijn te grote rimpelige vel vol kerven, mijn levervlekken tot in mijn liezen. Zie mij hier zitten. Zie mij aan! Als ik mijn snorharen niet uittrek, herken ik binnen twee weken mezelf niet meer in de spiegel. Hier. Kijk! Mijn kromgegroeide vingers. Mijn te grote oren vol hoornig dons als van een stekelvarken, mijn billen die geen billen zijn maarmagere kwabben en plooiën, flapperend als het achterste van een uitgehongerd olifantenjong... Ik weet wel wat ik ben moeten worden. Is dit het leven?

Kijk mij aan.

Alles wat ze afstotelijk noemen, dat ben ik. Alles wat ze vinden stinken, wat ze het liefst uit hun gezichtsveld zouden wegkrabben, als ze durfden. Vrouwen zoals ik doen twee keer denken aan het noodlot, één keer als hoer, één keer als mens. Populair word je er niet van. Zie mij aan. Ik ben het wapenschild van de

roestende liefde! Dat hebben de mensen niet graag. Ze houden van aluminium. Maar dat bestaat niet in de liefde. Kijk dan toch! Ik ben geen actrice maar ik speel elke dag de menselijke bestemming op het voortoneel. Veel applaus krijg je niet. Het liefst zagen ze mij uitgewist, maar dan zonder getuige te hoeven zijn.

Een mooie meid kapotschieten? Een jong ding wurgen? Dat heeft nog wat. Daar krijg je filmsubsidie voor. Voor mij krijg je geen filmsubsidie. Ik mag er niet zijn terwijl ze me zien, maar ik mag ook niet verdwijnen terwijl ze het weten. Wat willen ze dan? Ik ben geen mens meer, ik ben minder dan een hond, een hoer zonder nut, ik ben een ratel zoals in de Middeleeuwen de pestlijders droegen, een ratel van de ouderdom, een belediging van de jeugd. Het ergste misdrijf in onze contreien is het beledigen van de jeugd. Ik strompel rond, alleen al daardoor maak ik mij gehaat. Ik hoor wel wat ze roepen naar mij. Ik ben niet doof. Ik ben niet ziek. Ik wil alleen maar dood. En dat mag niet. Na al die jaren ben ik eindelijk alleen nog van mijzelf – en nu moet ik mij nog plooiën naar de wens van iedereen. Wiens eigendom is dat prachtige kaduuke lijf van mij? Ik heb ervoor gespaard, ik heb ervoor gewerkt, om het zo kaduuk te krijgen. Ik heb uitgeleend, aan slechte betalers, ik heb het gedeeld met amateurs en vernielzuchtigen.

En nu ben ik na al die jaren eindelijk alleen nog maar van mezelf – krijg je dit weer: ik mag niet dood. (lacht) Dat is verboden!

Bestaat het eigendom dan wel, en ‘de democratie’, en de vrijheid en de broederlijkheid, als men niet eens de baas mag zijn van zijn eigen schitterende toegetakelde lijf? Het is van mij. Laat het nu verdomme eindelijk toch eens doodgaan, alstublieft... Ik wil dood. Zonder heisa maar niet in het geheim. Niet in het verborgene. Ik ben geen oplichter. Ik ben geen hond. Ik ben misschien een hoer maar ik ben geen hond. Ik wil alleen maar dood.

Oh ja! Ik wil dood!

Ik wil eindelijk eens dood zijn.

De gemankeerde moeder (1)

Een kind. Doe mij maar een kind. Waarom niet? Waarom geen kind, na al die jaren? Ik kan het aan. Ik heb er mijn leven lang voor geoefend. Ik heb de liefde gezien, gesmaakt en meegemaakt in elke vorm. Zwanger worden voor je dertigste? Dat is iets voor amateurs. Ik heb mijn jaren mee. Ik ben achtenzestig. En ik ken mijn lijf als weinig anderen hun lichaam kennen.

Mijn lijf kennen ze dan weer wel. Meestal mannen, soms een vrouw, al eens een echtpaar. Tienduizenden – of meer. Een mens verliest op een gegeven moment de tel. Als de rekeningen maar kloppen. Maar ik kan je zeggen: er waren weinig klachten over dat lijf van mij. Er zijn er nog altijd weinig. Liefde is een kunst, en de kunstenaar wordt sterker met het ouder worden. Zeker als hij voor zijn werk betaald krijgt. Kunst en kapitaal zijn zelden vijanden. Zeker als het aankomt op de kunst der vrije liefde.

Vrije liefde! Dat is als jazz en gregoriaans, tezeldertijd gespeeld op menselijke lijven.

Ik wil niet opscheppen – maar mijn lijf? Hoe zal ik het zeggen... Een stradivarius wordt beter met het ouder

worden. (*haar twee zussen lachen smakelijk*) Ja zeker! Doe mij dus

maar dat kind. Ik ben er klaar voor, eindelijk. En de wetenschap ook. Waarom geen kinderen baren, op mijn jaren? Het is mogelijk, eigenlijk is dat al het enige antwoord. Het kan, punt. Oké, niet hier. Dat zegt genoeg over ‘het hier’. Dan verkas ik wel. Een moeder, al is ze achtenzestig, beschermt de belangen van haar toekomstig kroost. Dat is een kwestie van instinct.

Is het naar Shanghai? Is het naar Surabaya? Dan is het naar Shanghai, of naar Surabaya, of naar Singapore... Ik ga! Naar daar waar vrouwen kinderen mogen baren zolang ze kunnen baren, met of zonder hulp. Wat doet de mens wél, zonder hulp? Kan hij bouwen, kan hij wonen, kan hij reizen zonder hulp? Kijk om je heen. (lacht) De mens is hulpeloos in alles. Dat is zijn tragiek. Tegelijk is het iets doodnormaals. Zo ben ik ook. Ik kan een helpend handje goed gebruiken. Doe mij dus maar een kind. Daar heb ik recht op. Zolang het kan, heb ik recht op dat kind en heeft dat kind recht op mij.

Het is mijn kind. Daar komt niemand tussen. Dat heeft de vrouw voor op de man: de band tussen haar en haar kind. Daarom haat hij ons, de man. En daarom haat de man zichzelf. De man is meelijwekkend maar gevaarlijk. Ik zeg u dat, over de man. Ik weet waarover ik spreek. Ik heb levenslang met hem mijn brood verdiend.

En nu wil ik een kind.

Het liefst van al een zoon.

Waarom niet?

Ik ben pas achtenzestig. De grenzen, alle grenzen, zijn goddank niet meer wat ze vroeger waren: grenzen. Dat is iets wat puriteinen nooit zullen bevatten. Zij zijn verslaafd aan grenzen, zoals de tamme leeuw verslaafd is

aan zijn kooi. Die kooi geeft hem zijn reden van bestaan. Die kooi is zijn hele wereld. En als iemand komt om de tamme leeuw te bevrijden, dan wordt-ie wild en bijt hij zijn bevrijder dood. Zo'n leeuw is een gelukkige slaaf, en er bestaat op aarde niets onvoorspelbaarders en wreders dan gelukkige slaven die op het punt staan hun geliefde slavernij te verliezen.

Hoed u voor gelukkige slaven. Ze zijn wreder dan hun meesters.

Ik ben geen leeuw en al helemaal geen slaaf. Ik bijt niet naar mijn bevrijders. Ik ben hun dankbaar, ook al zijn het wetenschappers en Chinezen. Ik wil dat kind. Ik wil een moeder zijn! Ik ben pas achtenzestig. Ik heb nog een heel leven vóór mij. Wij leven toch al langer dan voorzien was voor het menselijke lichaam. En bij de god waarin ik niet geloof: ik heb de grenzen van mijn lichaam al voldoende opgerekt, juist in de plaats waar kinderen vandaan horen te komen. Dit kan er nog wel bij, wat is nu een bevalling? Hemeltjelief! Ik heb geen grenzen over als het gaat over mijn lijf – en welke grenzen zijn er anders dan die van het eigen lijf?

Als ik voor iedere foto die ik van mijn edelste delen heb laten maken, met de lens zo dicht erbij dat mijn zachte hitte haar deed bewasemen...? Of nee. Als ik voor elke tien seconden video vol gevinger en gesop...? Of nee! Als ik voor elke keer dat een geoliede vuist zich heer en meester maakte van mijn achterste, één kind had moeten baren? Eén kind maar, per goed geoliede vuist? De helft van de natie zou mij begroeten met de schoonste titel op aard.

Die van 'moeder'.

'Mammielief.'

Mijn god – als dat het criterium was? Er liepen evenveel kinderen rond van mij als venten die mij opzochten als klant. Ik beoefen mijn beroep al meer dan vijftig jaar!

Ik heb mijn kind verdiend.

Het liefst van al een zoon.

De stervenskunstenares (3)

En hier! Hier wil ik het! Hier wil ik dood! Waarom moet ik verhuizen om te mogen sterven? Moeten mensen straks verhuizen om geboren te worden? Moeten mensen verhuizen om verwekt te mogen worden? In wat voor tijden leven wij? Is dit vooruitgang? Is dit bevrijding? Is dit globalisering? Eerst verhuizen, en dan pas doodgaan?

Kijk, als jullie willen wachten op het genadige noodlot van een vliegtuigcrash, of de vriendelijk verdwaalde kogel in een achterbuurt? Veel succes. Als jullie onverwachts tegen een muur willen knallen met de stadsbus en je nek breken door de terugslag, zonder fatsoenlijk afscheid te hebben kunnen nemen van wie dan ook? Ga je gang. Niemand houdt je tegen. Wachten jullie er maar op, op de Russische roulette van beroertes en de plotselinge hartinfarcten. Komen doen ze toch. Daar zijn het beroertes voor. In een restaurant of een theaterzaal. Zit je opeens in je broek te schijten en wartaal uit te slaan met schuim op je mond. Veel succes ermee.

Wachten jullie er maar op! Dat je keel wordt overgesneden voor de inhoud van een handtas. Dat je tijdens het winkelen een mes in de rug geploft krijgt van een zeloot die de gezondheid van 'ons volk' wil redden door alvast een páár beroepsgroepen een kopje kleiner te maken. Voor mij niet gelaten, we leven in een beschaving van de vrije wil. Wacht maar raak!

Maar zonder mij. Ik heb genoeg gewacht. Ik wil mijn dood kunnen kiezen, als een cadeau – feestelijk papiertje, strik erbovenop. Ik ben een groot kenner van cadeaus. Alle hoeren zijn grote kenners van cadeaus. En ik zeg jullie één ding, uit ervaring. Wie zelf zijn cadeaus kiest, staat zelden oog in oog met een ontgoocheling. Daarom wil ik een eigen dood. Als een mens al geen eigen dood heeft, wat heeft-ie dan? Waar heeft-ie voor geleefd?

Het weer op te bouwen meisje (3)

Wraak! Zoete wraak! Blinde wraak! Voor vergelding heeft men lijven nodig. De ledematen en de brokken moeten in de rondte vliegen. Na afloop moet men smeken om een stoffer en een vuilniszak – dát is wraak. En wat is daartoe het beste instrument? Je eigen lijf. Breng jezelf toch tot ontploffing op je best: fris en uitgeslapen, helemaal vernieuwd, weer helemaal knap. Als dat uiteenspat? Dát wekt verbijstering. Daar kan geen oud karkas ooit tegenop.

Wraak – zónder inzet van het eigen jonge lijf? Dat is geen wraak. Dat is hobbyisme. Het jonge lijf staat buiten kijf. Daar weet ik alles van. Ik ben een hoer, al vijftig jaar. Mij maak je niets meer wijs. Als het tout court

om lijven gaat? Dan is het aan vrouwen zoals wij dat de enige twee vragen worden gesteld die ertoe doen. Welke stand? Voor welke prijs? Vrouwen als wij kennen de economie van binnenuit.

Ik had van kindsbeen af vertrouwen in de wellust van mijn lijf, mijn wellust was mijn goed recht, mijn vrijheid, mijn bestemming. Ik was van jongsaf wie ik was: een seismograaf. Bradabóem! Laat de grond maar trillen, jongens. Hier is de seismograaf!

Aan ons, niet aan de stand van de filosofie of het concertleven, wordt de beschaving afgemeten. Aan ons, en onze vrijheid. Wij zijn de patronessen van de vrijhandel. Wij zijn de basis van de staathuishoudkunde. En de staathuishoudkunde is de basis van alles.

En zie ons zitten, nu. Wat zijn we? Weggejaagd, verwijderd, uitgekotst? Het begint met wie gekleurd is, of juist niet. Met wie kan bidden, of juist niet. Er is altijd wel een reden om vervolging te beginnen, daarna is het aan vrouwen zoals wij. Dat zijn processen die zich nooit eens laten keren. Daar staat de wetenschapper machteloos.

Ik niet. Ik sta niet machteloos. Ik dorst naar wraak. Ik honger naar revolte. Ik ben te oud geworden om nog met mij te laten sollen. Ik word een terrorist van de wellust. Geef mij mijn lijf retour, en ik zál mij revancheren. Er valt over dit tijdvak veel te zeggen, maar één ding is het zeker: het is een gouden tijd voor wraak.

We leven in de hoogbloei van vergelding.

De gemankeerde moeder (2)

Ik zweer het je! Indien ik voor iedere tien seconde pornovideo één kind zou moeten baren? Ik was de moeder van de helft van de populatie.

Ik betwijfel anderzijds, of nu de helft van onze natie, die zich een halve eeuw heeft zitten af te trekken op mijn beeltenis, zich tijdens het rukken ooit tot mij gericht heeft met de woorden 'moeder', laat staan 'mijn allerliefste mama'. Toch zijn ze in zekere zin mijn zonen, allemaal. Een moederhart is groot genoeg. Eigenlijk ben ik altijd al een moeder geweest.

Stel je voor! (*lacht*) Dat mannen zich bevredigden en, vlak voor het hoogtepunt, in hun stimuleringsboekje — een mens is niets zonder wat hulp — hun echte moeder zagen staan! Hun bloedeigen moeder. Naakt, borsten torsend, de benen wijd gespreid, en twee keer met een kusmond... Stel je voor. Ze schrokken zich te pletter, die lieve jongens, die oude zwijnen, die verveelde ambtenaren, die vermoeide vrachtwagenchauffeurs langs de kant van god weet welke snelweg. Onze mannen! Zich aftrekkend op iemand die ze heel hun leven 'mama' moeten noemen.

Dat is de grootste schrik van elke man. Hoe komt dat toch? Waarom is motherfucker het populairste scheldwoord van de wereld? In het Arabisch, in het Engels, bij de aboriginals en — ik maak mij sterk — bij de Chinees toch ook, als je eens naar zijn westerns kijkt. De Britten zeggen het dan weer niet. Die denken het, maar ze zeggen niets. Dat is nog erger natuurlijk. Bij de Brit is alles erger, zodra het over seks en voeding gaat. Voorzover seks en voeding niet neerkomen op hetzelfde. Zeker als het over moeders gaat.

Vanwaar die haat? Vanwaar?

Ach... Doe mij toch maar een kind — het liefst van al een zoon. Ik neem zijn mogelijke haat voor lief. Haat is ook een vorm van liefde, als het over moeders gaat. Je moet niet altijd terugschrikken voor het verwekken van haat. Er zijn heel mooie vormen van haat. Van afschuw ook. Als ze maar gegrondvest zijn op liefde, dan komt alles goed. Er zijn heel intieme, schitterende vormen van haat.

'Motherfucker!'

'Moedernaaiër' — ach, waarom niet? Als het gebeurt met liefde? Ik zou er niets op tegen hebben, als mijn jongen dat wil. Alles kan, zolang het maar gebeurt met liefde. En het juiste trauma op de juiste tijd is lang niet fout, als je kunstenaar wilt worden, of ambtenaar, of koning, weet ik veel.

Het weer op te bouwen meisje (4)

Geef mij mijn lijf retour zoals het was! Geen chirurgisch gepriegel aan de oppervlakte. Al is dat tegenwoordig nog zo'n fluitje van een cent — met siliconen, ingebouwd plastic en vliegmachineolie, wat al niet. De schoonheid kent geen schaamte als het aankomt op verbouwen. Echt alles kan — en dát mag, hoor. Opkalefateren? Dát mag, voor wie de centen heeft zich op te laten zetten tot het stinkdier dat zich altijd aaien laat, met kralen in plaats van ogen tussen de geschminkte wimpers, een opblaaspop van vals en leeg verlangen. De schijn van jeugd? Dát wordt

getolereerd. Maar de echte jeugd, die wellust zoekt en wellust wil, die wordt afgestraft en uitgedreven, zeker als hij wat op jaren komt.

Zie mij! Kijk naar ons! Mijn zussen en mij.

Wat is onze rol nog in deze Tijd die zich modern durft te noemen, en zelfs bevrijd? Bevrijd – van wat dan wel? In deze Nieuwe Middeleeuwen van het schoon fatsoen, van reinheid en van fucking zuiverheid, van lustbestrijding en onthouding in de naam van godsdienst en gezondheid? Bevrijd, van wat? Dat men eruit moet zien als een societyhoer met hongerzucht, maar uit de groep gestoten wordt zodra men zich daarnaar gedraagt? Zodra een mens niet meer durft te leven voor de liefde, is hij het leven niet meer waard.

Kom, geef het mij retour! Mijn jonge lijf... Desnoods met heel dat bouwpakket erbij. Verbouw maar raak. Herschep de schepping en begin met mij!

Geef mij mijn lijf terug zoals het was, en méér! Mijn bloed blijft toch hetzelfde, zoals dat schuimt en borrelt van het virus, die sluipend nieuwerwetse pest, te laf om zich te laten zien zelfs na één jaar, te laf om één symptoom te kiezen anders dan het algehele palet van de slijtage, van zweer tot leverkanker, alle kwalen samen tot één boeket gebonden... (lacht) Hoe kreeg zo'n rijke ziekte zo'n armoedig lelijke klank, zo'n saaie naam? Tuberculose noemde men tenminste nog 'de tering'. Wat is aids? Het lijkt wel de afkorting van een overheidsorganisatie. Kon er niet een beetje poëzie van af? Een beetje stijl?

Geef het mij! Bradabóem.

Geef het mij! Ka-báng.

De gemankeerde moeder (3)

'Moedernaai...' (lacht) Dat mannen daar zo wild van worden, zo beledigd zijn – wat legt dat bloot, aan angsten en verlangens? Voorzover dat niet hetzelfde is. Wat legt het bloot? Ik zou dat moeten weten, ik ben een hoer van achtenzestig.

Had je het mij gevraagd op m'n dertigste, ik zou je geantwoord hebben met de naïeve stelligheid van de overmoed. Niet alleen de ouderdom, ook de jeugd komt met zijn kwalen.

Overmoed is de ergste. En vergetelheid. En haast.

Die komen nu ten einde! De haast, de overmoed en het vergeten! Ik word moeder! Ik word moeder!

Het liefst van al kreeg ik een zoon.

De stervenskunstenares (4)

Ach zo! Ik mag hier niet dood? Oh ja? Ik mag níet dood, hier? Is dat waar? Jeetje! Ik mag niet hÍer mijn pijp aan Maarten geven! Werkelijk? Ik moet elders gaan creperen? Is dat zo? Echt waar?

We zullen nog weleens zien of ik hier niet dood mag gaan. Ik heb groot respect voor de wet, maar we zullen nog weleens zien. Wacht maar af. Ik ben een hoer, ik heb respect voor de wet, maar wacht maar af! Of ik niet dood mag gaan. We zullen nog weleens zien.

Wacht maar af!

Het weer op te bouwen meisje (5)

Er zijn mensen die sterven van het roken. Dan lijd ik liever aan de liefde zelf.

Mij beklagen doe ik niet. Ziek wordt iedereen. Ik ben het alleen extreem. So what? Zo ben ik steeds geweest, extreem. Ik had alleen vertrouwen in mijn wellust als ze woest was, zoals een kunstenaar alleen vertrouwt op zijn talent wanneer hij leeft op het scherpst van de snee.

Maar geef mij dus mijn lijf retour zoals het was. Ik heb het nodig voor mijn wraak. Die neem ik met mijn bloed. Mijn wapen heb ik al, mijn bloed, maar de verpakking, het foedraal, moet veel beter. Geef mij mijn lijf terug! Zoals het was!

Al moet ik daarvoor naar Shanghai vertrekken, met pak en zak verkassen naar het Oosten, waar de zon

echt rijst, waar de Verlichting echt herleeft: kom, geef het mij. In Shanghai, Singapore, desnoods in Surabaya. Daar kan het, daar mag het, daar strijkt straks de beschaving neer. Waar is het westerse geloof in de wetenschap? Verdrongen in de hysterie. Verzonken in zijn eigenwaan. Gecastreerd door de angst. Het nieuwe hoofdstuk van de mensheid wordt geschreven in het Oosten.

Geef mij daar mijn lijf retour zoals het was, en méér — ik zweer dat ik het deze keer hanteer om het verraad betaald te zetten, in plaats van dat ik één dag langer nog de ware liefde eer in deze plek die mij bedrogen heeft, die mij verraden heeft, die zich ontmaskerd heeft als het kontgat van een steriele, een hygiënegekke wereld, waar elke lust een misdaad is, waar zelfs kussen in het openbaar een overtreding is geworden. Waar de maagd aanbeden en verdedigd wordt, daar ligt de beschaving op apegapen.

Geef het mij! Mijn lijf! In Shanghai!

Geef mij mijn lijf retour zoals het was en laat het mij bewijzen, hier, in weerwil van de nieuwe zuiverheid. Dat niet één man — geleerd, gelovig of verkozen — weerstaan kan aan het wegen van mijn prilste borsten, het drinken van mijn kut, en het likken van mijn bloed. Mijn mooi en woest, wellustig bloed.

De gemankeerde moeder (4)

Ik wil iets voelen wroeten in mijn lijf zoals nog nooit een man in mij heeft kunnen of mogen wroeten. Ik wil een zoon voelen groeien, ín mij. Hij mag mij schoppen. Een pooier heb ik nooit gehad maar als er één is die mij mag schoppen, dan is het wel mijn zoon.

Eén zoon is niet genoeg. Een tweeling is nog niet genoeg. Geef mij er drie, een zesling. Een dozijn. Ik laat van kin tot kut een twaalftal spenen groeien, in twee rijen, als het moet. Waarom ook niet, als dat kan? En als dat elders moet geschieden, omdat ik hoer ben, en bejaard, en ik geen recht meer heb op wat dan ook, respect of kind, en minder vrije loop heb in mijn straat dan een kip in haar batterij — dan trek ik weg en word ik moeder, want ik wil geen grenzen meer. Ik ben daar te oud voor, en te klaar voor 't moederschap. Ik wijs de kooi af van de puriteinen en hun tamme leeuw. De moeder van het Oude Rome was een wilde wolvin.

Ik ben die wolvin.

Ik wil mijn zonen voelen vreten, eerst in mij, en dan aan mijn tieten. Ik wil een tandeloze kindermond die aan mijn oude lijf kan eten, ik wil een kind dat uit mij komt voelen vreten van mijn melk. Ik wil mijn borsten, ook al ben ik achtenzestig, voelen kloppen van het zog. Als dat kan — waarom dan niet? Ik wil dat kind. Daar heb ik recht op, zolang dat kan. Ik wil een schakel worden in de ketting der natuur. Het leven gaat door, alleen wijzelf vallen weg — al worden wij nog zwanger als we honderd zijn, ooit vallen wij weg. Maar voor het zover is, wil ik een wezen verwekken dat ik met mijn liefde kan bedelven en dat mij geen ander weerwerk kan bieden dan te leren spreken, en dat mij eerst zijn moeder noemt vooraleer hij mij begint verrot te schelden.

Ik wil een moeder zijn! Waar dan ook ter wereld, waar het kan, waar dan ook!

Een moeder kent geen grenzen voor haar kind.

De stervenskunstenares (5)

Ik wil hier al niet meer dood. Ik ga wel ergens anders heen. Wat kan mij het schelen? Ik ga wel naar Shanghai. Mooie stad, grote stad — Shanghai? Prachtige zomers, formidabele skyline, heel veel mensen. Shanghai is de toekomst.

Laat mij daar de pijp maar uitgaan. Ik wil doodgaan in de schoot van de toekomst. Niet hier. Jullie zijn mijn knoken niet waard. Jullie krijgen ze niet. Ze zijn voor de Chinezen. Chinezen hebben eerbied voor de oude vrouw, zeker als die wil sterven. Laat mij maar naar Shanghai reizen! Hier houd ik het voor gezien. Oh ja! Ik wil eindelijk, eindelijk doodgaan zoals ik wil. Ik wil reizen, ik wil sterven!

Adieu, ma vie! Adieu, mes amours!

Dat zouden we allemaal moeten zeggen. (*gedrieën*)

Adieu! Adieu ma vie! Adieu!

Kijk, ik ben geen filosofe. Maar ik lees af en toe een boek. Wat moet een mens anders doen — in z'n vitrine, in de vrieskou, in dat rode licht, als er Europees voetbal is op tv en geen kat op straat, of het is offerfeest of kerstavond, en alle venten zitten thuis om de dis hun normen en waarden te vieren bij eigen vrouw en kind?

Jij zit daar maar, in je rode uppie, met je vingers te draaien. Wat doet een mens? Je leest een boek. Je moet wát. Je kunt niet naar iedere eenzame passant beginnen te knipogen. De mensen zijn snel boos tegenwoordig, zeker in een hoerenbuurt. Je kunt niet de hele tijd tegen je raam aan tikken. Ik ben geen roodborstje. Ik ben een hoer. Voor ik tegen mijn raam begin te tikken, tegenwoordig? Dan moet ik al zeker zijn van klandizie. En dan gebeurt het nog dat je een of andere gelovige beledigt, of een kwezel van de moderne gezondheidsgestapo. Ik wil maar zeggen: dan lees ik liever een boek. Ik ben dol op geschiedenis. Ik ben doller op geschiedenis dan de geschiedenis is op mij. Zo heb ik het een en ander geleerd. Niet door te reizen. Door in mijn vitrine te zitten op kerstavond. Zó heb ik het een en ander geleerd, over deze plek. Ik ben niet gek. Ik zeg je één ding, over 'hier'. Het is een versleten continent. Ik mag dat zeggen. Ik ben ook versleten. Ik ben ook een hoer. Maar ik weet het tenminste. Deze plek is tot de draad versleten en kapot gebruikt. Vorige eeuw alleen al: honderd miljoen doden. Ik lees weleens een boek. Honderd miljoen slachtoffers. Alleen al op ons grondgebied. Wat stel je daartegenover? Dat onze architectuur lang niet lelijk is? Dat we de kunst van de opera tot ongekende hoogten hebben opgestuwd? Honderd miljoen. Ga dan maar ergens anders leuteren over beschaving. Honderd miljoen? Dan ben je die plek niet meer waard. Dan ligt het aan die plek. Ze is versleten. Afrika loopt leeg in ons? Laat ze komen. Ze hebben er meer recht op dan wij. Wij hebben onze kans gehad. Wij hebben het verkorven. Ik lees weleens een boek. Je weet niet wat je leest. Ik geef het op. Ik geef het voorbeeld. Ik vertrek. Mijn knoken krijgen ze niet meer. Ik begraaft ze in de toekomst. Dat is niet hier. Hier? Dat is een autokerkhof met pretenties. Hier? Dat is zo'n café dat vijf keer na elkaar zijn deuren opent – een nieuwe eigenaar, een nieuwe naam – en elke keer gaat dat failliet. Er breekt brand uit, bij de openingsreceptie gaat men op de vuist, het tapijt zit vol vlooiën, de waterleiding barst, en wéér gaat die tent failliet. Dat soort café. Uitgeleefd, verkommerd, met schuld beladen, meubels van vijf eigenaren geleden.

En wie zitten er aan de toog te dobbelen en te drinken op de pof? Behalve wat uitgerangerde politici? Wie voert het hoge woord? Kunstenaars en intellectuelen. Ik lees weleens een boek. Leer mij ze kennen. Honderd miljoen? Zij hebben het niet verhinderd. Zij hebben regelrecht een rol gespeeld. Praatjes, praatjes! Propaganda is rap gemaakt. En wie maakt ze? Wie verkracht de dromen tot nachtmerries? Wie bedenkt de dromen, op de rug van wie? Vertrouw nooit kunstenaars en intellectuelen. Ik weet waarover ik spreek. Ik heb ze over de vloer gehad. Ik heb ze in mij gehad, vertrouw ze nooit. Zeker kunstenaars die kiezen voor de politiek. Hoed u voor de idealisten en de dromers. Ik kan u de littekens tonen, op mijn lijf alleen al. Ze moeten weg. Iedereen moet weg. We hebben gefaald. We moeten deze plek verlaten. We hebben er geen recht meer op. We moeten leren dolen of leren sterven.

Een andere keuze is er niet. Ik weet waarover ik het heb. Ik lees weleens een boek, op kerstavond. Ik ben geen hond. Laat mij maar naar Shanghai reizen. Ik laat mij begraven in de schoot van de toekomst. De toekomst is een vrouw met Chinese voetjes. Ik moet niet reizen om te leren. Ik reis alleen nog om te sterven, om glorieus te sterven, eindelijk te sterven, schitterend te sterven, magnifiek mijn loodje te leggen, mijn prachtig toegetakelde kop neer te leggen, mijn hooggestemde kraaienmars te blazen. Ik wil reizen, ik wil sterven!

Shanghai: *here I come.*

Belangrijkste bronnen

De verkrachting van België. Het verzwegen verhaal over de Eerste Wereldoorlog,
Larry Zuckerman, Manteau/Het Spectrum 2004

Occidentalisme. Het Westen in de ogen van zijn vijanden, Ian Buruma en Avishai Margalit, Atlas 2004

A History of Venice,
John Julius Norwich, Penguin, 2003

Hoe wij het communisme overleefden en bleven lachen, Slavenka Drakulic, De Prom 1992

Grammatica van de schepping,
George Steiner, De Bezige Bij 2002

Van Wittgenstein tot Weinreb. Het sadistisch universum 2, W.F. Hermans, De Bezige Bij 1970

Rondas van 19 december 2004,
Jean-Pierre Rondas interviewt George Steiner op radio Klara (VRT)

Beter tweede en juist dan eerste en verkeerd, Nathalie Carpentier interviewt stamcelpionier Catherine Verfaillie
in De Morgen, 22 januari 2005

Een valse Messias? Wie was Friedrich Weinreb?,
René Zwaap in De Groene Amsterdammer, 6 oktober 1999

Verantwoording

Fort Europa. Hooglied van versplintering is een novelle geschreven in opdracht van ZT Hollandia, als basis voor de gelijknamige afscheidsvoorstelling van Johan Simons.

In diens regie ging de voorstelling in première op 8 mei 2005 in het Südbahnhof te Wenen, tijdens de Wiener Festwochen. Behalve ZT Hollandia waren de RuhrTriennale, Stadsschouwburg Utrecht en de Wiener Festwochen coproductent.

Met dank ook aan NTGent.

De voorstelling Fort Europa. Hooglied van versplintering werd gespeeld door Elsie de Brauw, Aus Greidanus jr.,

An Hackselmans, Servé Hermans, Fedja van Huêt, Hadewych Minis, Chris Nietvelt, Judith Pol, Betty Schuurman en Sophie Van Winden. De muzikale leiding was in handen van Paul Koeck (de Veenfabriek). De compositie en elektronica waren van Ton van der Meer, Krista

Vincent en SOIL. De uitvoerende musici waren Florian Hamer, Annette Schenk en SOIL. Dramaturg was Paul Slangen, regie-assistent Gerhard Alt. De scenografie was van Leo de Nijs, het lichtontwerp van Uri Rapaport, het kostuumontwerp van Will-Jan Pielage en het kostuumontwerp van Sabine Sniijders.

Mark Swaenen, André Lasance en Jan Kuppens namen de productie-leiding waar. Wilfried van der Grinten was de chef techniek.

Colofon

Fort Europa. Hooglied van versplintering is een theaternovelle van Tom Lanoye, geschreven in opdracht van Zuidelijk Toneel Hollandia, als basis voor de gelijknamige afscheidsvoorstelling van Johan Simons. In diens regie ging de voorstelling in 2005 in première in het Südbahnhof te Wenen, tijdens de Wiener Festwochen. In datzelfde jaar werd de tekst ook uitgegeven door Prometheus (Amsterdam).

Fort Europa. Hooglied van versplintering werd gespeeld door Elsie de Brauw, Aus Greidanus jr., An Hackselmans, Servé Hermans, Fedja van Huêt, Hadewych Minis, Chris Nietvelt, Judith Pol, Betty Schuurman en Sophie Van Winden. De dramaturg was Paul Slangen.

De tekst van *Fort Europa. Hooglied van versplintering* mag vrij worden gedownload en verspreid. Opvoeringen, geheel of gedeeltelijk, mogen pas plaatsvinden na een voorafgaande schriftelijke afspraak met SABAM

Aarlenstraat 75-77 1040 Brussel
+/32/2/286 82 11 contact@sabam.be www.sabam.be

© - Tom Lanoye, Antwerpen, 2005/2012

vorm: Jeroen Los 2012